

Organizacija prijelaza iz obitelji u dječji vrtić tijekom pandemije koronavirusa - perspektive ravnatelja i stručnih suradnika

Martinčić, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:564311>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Mirna Martinčić

**Organizacija prijelaza iz obitelji u dječji vrtić tijekom pandemije koronavirusa -
perspektive ravnatelja i stručnih suradnika**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Organizacija prijelaza iz obitelji u dječji vrtić tijekom pandemije koronavirusa - perspektive
ravnatelja i stručnih suradnika

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Pozitivna psihologija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Sanja Tatalović Vorkapić

Student: Mirna Martinčić

Matični broj: 0130293731

U Rijeci, rujan, 2021.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem svojoj mentorici, izv. prof. dr. sc. Sanji Tatalović Vorkapić, na vođenju, pomoći i strpljenju.

Također, zahvaljujem se svim ravnateljima i stručnim suradnicima koji su sudjelovali u istraživanju i doprinijeli izradi diplomskog rada.

Na kraju, zahvalila bih se mojoj obitelji i prijateljima na motivaciji i bezuvjetnoj podršci za vrijeme svih godina akademskog obrazovanja.

Veliko hvala svima!

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila djelomično samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju. S obzirom na to da rad nisam izradila u potpunosti samostalno, za bilo koju vrstu diseminacije rezultata iz ovog istraživanja moram prethodno imati suglasnost mentora“.

Potpis studentice:

Mirna Martinčić

SAŽETAK

Prijelaz iz obitelji u dječji vrtić izazovan je period u životu svakog djeteta i njegove obitelji. Specifičnost toj situaciji dodaje se u trenutku postojeće pandemije Covid-19, te je važno analizirati sve aspekte organizacije prijelaza. Pritom je perspektiva ravnatelja i stručnih suradnika iznimno važna, koja će biti istražena u ovom radu. Cilj ovog rada bio je analizirati sve aspekte organizacije prijelaza u ovoj izazovnoj situaciji. Provedena je kvantitativna i kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja i stručnih suradnika. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku u kojem su sudjelovala dva poduzorka – ravnatelj (N=7) i stručni suradnici (N=13). U radu se analiziraju aspekti suradnje i organizacije u dječjem vrtiću tijekom prijelaza i prilagodbe u uvjetima pandemije Covid-19, optimizam i zadovoljstvo životom ispitanika, kvaliteta prijelaza tijekom pandemije te iskustvo iz prakse. Istraživanje je pokazalo da se organizacija prijelaza i prilagodbe tijekom pandemije promijenila iz svih percepcija, čime je postavljena hipoteza potvrđena. Najčešće promjene odnose se na rad s roditeljima, odnosno na ostvarivanje i izgradnju kvalitetne suradnje, a time i partnerstva između ustanove i obitelji djeteta.

Ključne riječi: ravnatelj, stručni suradnici, prijelaz i prilagodba, pandemija Covid-19, ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

SUMMARY

Transition from family home to kindergarten is a challenging period in life of every child and his family. It is important to analyze all organizational aspects of transition, especially within current Covid-19 pandemics. Principals perspective and perspective from its professional associates is extremely important and will be the aim of this research. Quantitative and qualitative research has been conducted on transition organization, kindergarten adjustment during Covid-19 pandemics but also optimism and general pleasure of life from principal and professional associates. Convenient sample was used to conduct the research and the sample was divided between principals (N=7) and professional associates (N=13). This paper analyzes aspects of cooperation and organization in kindergarten during transition and adjustment in Covid-19 pandemic conditions, optimism and quality of life of tested subjects, quality of transition during pandemics and practical experience. The research has proven that the organization of transition and adjustment during pandemic has changed from all perspectives, which confirms set hypothesis. Key changes are related to working with parents, especially on making and building quality collaboration and along with that a quality relationship between the institution and child's family.

Key words: principal, professional associate, transition and adjustment, Covid-19 pandemics, kindergarten, preschool institution

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. PSIHOLOŠKA DOBROBIT I MENTALNO ZDRAVLJE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	2
2.1. Mentalno zdravlje djece rane i predškolske dobi tijekom pandemije koronavirusa....	4
3. PRIJELAZI - UKLJUČIVANJE DJECE U JASLICE/DJEČJI VRTIĆ.....	7
3.1. Teorijski modeli prijelaznih razdoblja.....	10
3.2. Privrženost djece tijekom prilagodbe na jaslice/vrtić	13
3.3. Prakse prijelaza i prilagodbe.....	14
3.4. Uloga roditelja i odgajatelja	15
3.5. Uloga ravnatelja i stručnih suradnika	17
3.6. Prijelaz u dječjim vrtićima i jaslicama tijekom pandemije koronavirusa.....	20
4. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	23
5. METODA	24
5.1. Sudionici.....	24
5.2. Mjerni instrumenti	25
5.3. Postupak.....	27
6. REZULTATI I RASPRAVA	29
6.1. Kvantitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja i stručnih suradnika	29
6.1.1. Procjena suradnje ravnatelja i stručnih suradnika u dječjem vrtiću tijekom prilagodbe	29
6.1.2. Optimizam, zadovoljstvo životom, procjena suradnje i kvaliteta prijelaza tijekom pandemije na cijelom uzorku	35
6.1.3. Rezultati korelacija fokusnih varijabli istraživanja na cijelom uzorku.....	36
6.2. Kvantitativna i kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja	37
6.2.1. Procjena suradnje ravnatelja u dječjem vrtiću tijekom pandemije.....	37
6.2.2. Rezultati korelacija fokusnih varijabli kod ravnatelja	40
6.2.3. Kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19 iz perspektive ravnatelja.....	42
6.3. Kvantitativna i kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive stručnih suradnika.....	49
6.3.1. Procjena suradnje stručnih suradnika u dječjem vrtiću tijekom pandemije	49

6.3.2.	<i>Rezultati korelacija fokusnih varijabli kod stručnih suradnika</i>	51
6.3.3.	<i>Kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19 iz perspektive stručnih suradnika</i>	52
7.	ZAKLJUČAK	61
8.	LITERATURA	63

1. UVOD

U 2020. godini, pandemija koronavirusa zahvatila je cijeli svijet i uvjetuje brojne promjene u našim životima. Izaziva stres i tjeskobu među ljudima širom svijeta i ostavlja posljedice ne samo na zdravlje čovjeka, već i na obrazovne, političke, ekonomske i sve druge sustave. Svi ljudi su suočeni s brojnim izazovima u osobnom, ali i profesionalnom životu, na koje je potrebno odgovoriti.

Globalna pandemija koronavirusa promijenila je živote roditelja i djece. Premda djeca nisu imuna na okolnosti u kojima se svi nalazimo, njima je lakše nositi se s njima te će njihov razvoj biti uspješan unatoč određenim poteškoćama. To je tako iz razloga što se njihov doživljaj svijeta razlikuje od doživljaja odraslih ljudi. Uključivanjem u institucionalni rani i predškolski odgoj i obrazovanje, djeca se u pravilu prvi put odvajaju iz svoje obitelji, odnosno iz poznate primarne socijalne sredine odlaze u nepoznatu socijalnu sredinu – vrtić, što za dijete predstavlja veliku promjenu u svom životu. U prijelaznim razdobljima i prilagodbi, uloga odraslih, odnosno roditelja, skrbnika, obitelji te odgojno-obrazovnih djelatnika, za uspješan prijelaz i prilagodbu djeteta, od iznimne je važnosti. Iz čega proizlazi da je neophodno osigurati podršku obiteljima u ispunjavanju njihove uloge u odgoju, a naročito u vrijeme pandemije koronavirusa.

U ovom radu se istražuje perspektiva ravnatelja i stručnih suradnika o organizaciji prijelaza iz obitelji u dječji vrtić tijekom pandemije koronavirusa. Cilj ovog istraživanja bio je analizirati sve aspekte organizacije prijelaza u ovoj izazovnoj situaciji kako bi se poboljšala kvaliteta pružanja podrške djeci i obiteljima tijekom prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću, a posebice u kontekstu pandemije koronavirusa.

2. PSIHOLOŠKA DOBROBIT I MENTALNO ZDRAVLJE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Jedan od ciljeva koji se navodi u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) u Republici Hrvatskoj je osiguravanje dobrobiti za dijete. „Osiguravanje dobrobiti je multidimenzionalni, interaktivni, dinamični i kontekstualni proces kojim se integrira zdravo i uspješno individualno funkcioniranje te pozitivni socijalni odnosi u kvalitetnom okruženju vrtića“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014: 24). Dobrobit je stanje koje prvenstveno ovisi o percepciji pojedinca (Ryan i Deci, 2001). U suvremenoj literaturi razlikuju se dvije perspektive kojima se opisuje razumijevanje dobrobiti djece (Graf i Schweiger, 2016). Prva perspektiva podrazumijeva dobrobit kao stanje djeteta, odnosno objašnjava razliku između biti i ostati dobro, a druga se odnosi na dobrobit djeteta kao proces, to jest bavi se značenjem postati dobro. Roditeljima, ali isto tako odgajateljima, iznimno je važno da se svako dijete pravilno razvija i funkcionira te da se dobro osjeća u vrtiću. Kada su djeca sretna i zdrava, brže se razvijaju i uče, zato je važno postizanje visoke razine dobrobiti kod djece (Tatalović Vorkapić i Lončarić, 2014). Psihološka dobrobit sve se više prepoznaje kao važna dimenzija čovjekove ukupne dobrobiti. Još se naziva i eudaimoničkom dobrobiti, a odnosi se na samoaktualizaciju (ostvarivanje vlastitih potencijala), odnosno na pojedinčev angažman i optimalnu izvedbu u izazovnim situacijama koje život pred njega postavlja (Ryff, 1989). Prema široko prihvaćenom modelu Carol Ryff (1989) psihološka dobrobit ima šest dimenzija. To su svrha ili smisao života, osobni rast i razvoj, samoprihvatanje, autonomija, ovladavanje okolinom i pozitivni odnosi s drugima. Životne kompetencije usko su vezane uz kvalitetu mentalnog zdravlja te s razinom cjelokupne psihološke dobrobiti pojedinca. Djeca rane i predškolske dobi tek izgrađuju svoje kompetencije i svoju cjelokupnu dobrobit (Tatalović Vorkapić i Polanec, 2019).

„Mentalno zdravlje stanje je dobrobiti u kojemu pojedinac ostvaruje svoje sposobnosti, uspješno se nosi sa svakodnevnim životnim izazovima, djeluje produktivno i plodno te daje doprinos svojoj zajednici.“ (WHO, 2005, 12). Na mentalno zdravlje djece utječu brojni biološki, psihološki i socijalni čimbenici, odnosno njihova svakodnevna iskustva u obitelji, odgojno-obrazovnim ustanovama i sa vršnjacima (Bacinger Klobučarić i Glavina, 2012). Institucionalni okvir brige za mentalno zdravlje djeteta počinje kada dijete krene u dječji vrtić. Odgojno-obrazovni proces u ustanovi ranog i predškolskog odgoja planira se na način da je usmjeren na osiguravanje mentalnog zdravlja i dobrobiti za dijete te načine na koji se ona može ostvariti. Istraživanje u radu „*Osnajivanje uloge budućih odgajatelja u očuvanju mentalnog*

zdravlja predškolske djece: promjene studijskog programa“ ističe važnost kompetencija odgajatelja u očuvanju mentalnog zdravlja predškolske djece. Autorice Tatalović Vorkapić, Vlah i Vujičić (2012) govore kako je uloga odgajatelja u očuvanju mentalnog zdravlja od djece je više nego značajna.

Dobrobiti djece se sastoji od socio-emocionalne, kognitivne i psihomotorne dobrobiti. Socio-emocionalna dobrobit djece ima veliki utjecaj na mentalno zdravlje djece te je ključna za optimalno i kvalitetno djetinjstvo. Usko je povezana sa socio-emocionalnom kompetencijom, socio-emocionalnim razvojem, mentalnim zdravljem, sa psihološkom otpornošću, učenjem, vršnjačkim odnosima, razvojem pismenosti (AIHW, 2012). Ona je dio ukupne dobrobiti djeteta koja ovisi o intrapersonalnim (karakteristike djeteta) i interpersonalnim čimbenicima (okolina i društvo u kojima dijete živi). Označava „optimalno funkcioniranje i iskustvo na socijalno-emocionalnom planu“ (Tatalović Vorkapić, 2021: 19). Prijelazna razdoblja i način prilagodbe djece u djetinjstvu veliki su izazov za socijalno-emocionalni razvoj gdje je uloga odraslih te odgojno-obrazovnih djelatnika (odgajatelja, učitelja, stručnih suradnika) iznimno bitna (Einarsdottir, Perry, Docket, 2008). Dobro mentalno zdravlje osigurava djeci da se nose sa svojim emocijama te da se uz pomoć svojih vještina i sposobnosti suoče s teškoćama u svakodnevnom životu. Temelj za mentalno zdravlje djece je podrška i razumijevanje koji djetetu pomažu u nošenju sa životnim izazovima i teškoćama (Ljuština, 2012). Suradnja obitelji i odgojno-obrazovnih ustanova pozitivno utječe na početna iskustva djece, na razvoj socio-emocionalnih kompetencija i olakšava uključivanje djece u dječji vrtić stoga su postupci prijelaza i prilagodbe od iznimne važnosti (Visković i Višnjić Jevtić, 2019). Razvoj privrženosti i temperament, kao odrednice prijelaza, dio su socio-emocionalne dobrobiti. Dijete koje ima “lakši” temperament će brže prihvatiti prijelaz u dječji vrtić, novu sredinu i ljude, te će se lakše odvojiti od roditelja (Tatalović Vorkapić, Čargonja-Pregelj, Mihić, 2015). Temperament djeteta ovisi o njegovim interakcijama s temperamentom majke, ali i obratno, temperament djeteta ima utjecaj na ponašanje roditelja/skrbnika prema djetetu (Tatalović Vorkapić, 2020).

Pitanje prevencije i ranog prepoznavanja mentalnih poremećaja, to jest očuvanja mentalnog zdravlja je veoma značajno područje na kojem je nužno intenzivno raditi i stalno ga unapređivati (Bacinger Klobučarić i Glavina, 2012). U cijelome svijetu povećala se prisutnost mentalnih teškoća kod djece, koja rezultira smanjenim sposobnostima u različitim aspektima razvoja kao što su koncentracija, ukupna postignuća, stvaranje odnosa te prilagodba (WHO, 2003). Djeca se razlikuju u načinu suočavanja sa stresom i stresnim situacijama ne samo s obzirom na dob i razvojni status, već i po količini podrške koju dobivaju, po svojim

karakteristikama ličnosti i načinom doživljavanja svijeta oko sebe. Osim toga, ukoliko je dijete ili njemu bliska osoba proživjela ili trenutno proživljava neke traume, to će svakako imati posljedice na reakcije djeteta. Neka djeca imaju više strahova, neka manje, neka su sklona brizi, tjeskobi, a neka nisu (Jaman, Malnar, Tir Babić, Vac Burić, Vuko, 2020). Važno je da podrška odraslih bude usklađena s potrebama djece.

PROMEHS je prvi kurikulum usmjeren k mentalnom zdravlju, a njegovi ciljevi su osigurati uvjete za razvoj i provedbu kurikuluma, unaprijediti mentalno zdravlje svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu te podržati napore odgajatelja, učitelja, ravnatelja i nositelja obrazovnih politika da se promocija mentalnog zdravlja integrira u nacionalne i međunarodne obrazovne politike (Tatalović Vorkapić i Vujičić, 2020). Prema PROMEHS okviru postoje tri aspekta mentalnog zdravlja u vrtićima i školama. Jedan aspekt se odnosi na prevenciju socijalnih, emocionalnih i bihevioralnih poteškoća koje obuhvaćaju različita teška i izazovna ponašanja, izvan očekivanih normi za dob djeteta. Druga dva aspekta se odnose na promicanje zaštitnih čimbenika mentalnog zdravlja – socijalno-emocionalno učenje i otpornost (Tatalović Vorkapić i Vujičić, 2020).

2.1. Mentalno zdravlje djece rane i predškolske dobi tijekom pandemije koronavirusa

U novije vrijeme, velika pozornost se pridaje mjerama koje pomažu u promociji zaštite mentalnog zdravlja. Djeca i adolescenti uglavnom su zdravi i ne zahtijevaju puno zdravstvene zaštite izvan redovite kontrole, međutim, vrlo je važno voditi brigu za mentalno zdravlje djece (Golberstein, Wen, Miller, 2020). Većina poremećaja mentalnog zdravlja započinje u djetinjstvu, zbog čega je neophodno da se potrebe mentalnog zdravlja rano identificiraju i liječe tijekom ovog osjetljivog vremena u razvoju djeteta. Ako se ne liječe, psihički problemi mogu dovesti do mnogih negativnih zdravstvenih i socijalnih ishoda. Pandemija Covid-19 mnogima je utjecala na život i zasigurno može izazvati, ali i pogoršati već postojeće probleme mentalnog zdravlja i dovesti do više slučajeva među djecom i adolescentima zbog jedinstvene kombinacije krize javnog zdravstva, socijalne izolacije i ekonomske recesije. Istraživanje autora Russell, Hutchison, Tambling, Tomkunas i Horton (2020) potvrđuje da su tereti za mentalno zdravlje nakon katastrofe u čitavoj zajednici opsežni.

Mentalno zdravlje djece rane i predškolske dobi ne može se odvojiti od samog okruženja u kojemu žive, a uglavnom je definirano bliskim članovima obitelji i ustanovom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje koju pohađaju. Iz navedenog se može zaključiti o odraslima

ovisi mentalno zdravlje djece i da briga o njemu mora započeti što prije. U vrijeme kada svi govore o pandemiji koronavirusa, treba očekivati da će i djeca postati svjesna da postoji nešto što zabrinjava njihove roditelje, odnosno osjetiti će neku promjenu. Djeca upiju informacije i podatke iz okruženja u kojem žive te ih ne moraju nužno i razumjeti, ali djeca su sposobna vrlo dobro prepoznati emocije u svojoj okolini te je zbog toga važno s djecom otvoreno razgovarati, a ne izbjegavati teme. S druge strane, djetetu se izbjegavajući neku temu može naštetiti i stvoriti pogrešnu sliku o problemu, jer se odaje dojam da je problem strašan te da od njih nešto skrivamo (Selak Bagarić, 2020). Što može biti vrlo štetno za mentalno zdravlje djece. Roditelj razgovorom s djetetom može ispraviti pogrešne informacije koje dijete možda ima, te mu također na taj način pokazuje da ga može otvoreno pitati o svemu što ga muči. U situaciji pandemije Covid-19, važno je djeci normalizirati sve što se događa i što utječe na njihov svakodnevni život jer se tako djeci olakšava nošenje s novom i nepoznatom situacijom. Dobro je uspostaviti strukturu i rutinu raznim dnevnim aktivnostima te tako omogućiti djeci osjećaj sigurnosti. Svakodnevno treba djecu poticati da razgovaraju o svojim osjećajima te im na taj način olakšati nošenje s njima (Jaman i sur., 2020).

Autori Crawford, Vaughn, Guttentag, Varghese, Oh i Zucker (2021) su proveli istraživanje na preko 2000 odgajatelja i stručnjaka u kojem opisuju učinke pandemije Covid-19 na rad odgojno-obrazovnih ustanova. Prvi problem s kojima su se morale suočiti odgojno-obrazovne ustanove odnosio se na smanjenje broja upisane djece i pada prisutnosti djece u dječjim vrtićima što je rezultiralo financijskim problemima. Drugo, odgojno-obrazovni djelatnici suočavali su se s novim tehnološkim zahtjevima. Treće, nakon otvorenja odgojno-obrazovnih ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, odgajatelji su bili opterećeni s novim zahtjevima kao što je čišćenje, ispunjavanje dokumentacije koja se odnosila na politike Covid-19 te to balansirati s odgojno-obrazovnim radom. Kao rezultat ovih promjena, odgajatelji su izvijestili o povećanom stresu povezanom s poslom.

Autorice Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević (2021) su provele istraživanje koje se bavi partnerstvom u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja i to s izazovima koji se javljaju u vrijeme pandemije Covid-19. Rezultati provedenog istraživanja pokazuju kako odgajatelji „procjenjuju visoko kvalitetnu partnersku suradnju s roditeljima u vrijeme pandemije koronavirusa, optimistični su u pogledu iniciranja suradnje i jačanja partnerstva“ (Lozančić i Kudek Mirošević, 2021: 129). U ovom istraživanju se također ističe problem korištenja suvremenih oblika komunikacije i zahtjevnosti suradnje s roditeljima online. Autorice navode da se odgajatelji s više godina radnog iskustva smatraju manje stručnima u

korištenju suvremenih oblika komunikacije te naglašavaju kako im je potrebno više usavršavanja i prakse. Osim toga, rezultati ovog istraživanja su pokazali da se odgajatelji s višom stručnom spremom, smatraju kompetentnijima za korištenje suvremenih oblika komunikacije, te su izjavili da češće motiviraju roditelje za rad s njihovim djetetom (Lozančić i Kudek Mirošević, 2021).

Autori Russell, Hutchison, Tambling, Tomkunas i Horton (2020) proveli su istraživanje o početnim izazovima odgojno-obrazovnog rada tijekom pandemije koronavirusa s naglaskom na teret odgajatelja, mentalno zdravlje i odnos roditelja i djeteta. Istraživanje je pokazalo da izloženost katastrofi negativno utječe na mentalno zdravlje obitelji i može dovesti do duljih razdoblja povećanih simptoma anksioznosti i depresije. Također, ovo istraživanje je pokazalo da odgajatelji, čije je mentalno zdravlje narušeno zbog pandemije, mogu uzrokovati negativne posljedice na mentalno zdravlje djece. Osim toga, socijalna izolacija može dovesti do neviđenih utjecaja na mentalno zdravlje pojedinaca s nepoznatim utjecajima na odnose djece i roditelja. Razdoblja neizvjesnosti s neodređenom krajnjom točkom predstavljaju stresno iskustvo s posebnim naglaskom na djecu

3. PRIJELAZI - UKLJUČIVANJE DJECE U JASLICE/DJEČJI VRTIĆ

Djeca rane i predškolske dobi žive i odrastaju u obitelji te u odgojno-obrazovnim ustanovama. S razvojem tržišnog gospodarstva započinje trend sve ranijeg uključivanja i sve dužeg boravka djece u odgojno-obrazovnim institucijama. Stoga se danas može govoriti o institucionalizaciji djetinjstva. U Hrvatskoj, odgojno-obrazovne institucije u koje roditelji najčešće uključuju svoju djecu su jaslice i dječji vrtići. Autor Honig (2002) govori da se institucionalizacija djetinjstva može prepoznati na dvije razine. To su zagovaranje dobrobiti tržišne ekonomije (zaposlenost roditelja) te zagovaranje dobrobiti djece u stručnom i intencionalnom organiziranom odgojno-obrazovnom procesu kao prediktoru dječje aktualne dobrobiti i dugoročnih postignuća. Institucionalizacija djetinjstva ne podrazumijeva nužno da se umanjuje značaj obiteljskog odgoja, već da bi institucionalno i obiteljsko vrijeme trebali biti uravnoteženi. Kvantiteta zajedničkog vremena ne mora biti važnija od kvalitete, ali može se odraziti na međusobne odnose u obitelji (liter, 2005). Istraživanja su pokazala da korištenje pozitivnog potkrepljenja, roditeljska uključenost u aktivnosti djeteta, provođenje vremena s djetetom na kvalitetan način, participiranje u aktivnostima u dječjem vrtiću te otvorena komunikacija roditelja i odgajatelja ima snažan utjecaj na dječji razvoj i rezultate (Ljubetić, 2014). Nije realno očekivati kvalitetne obiteljske odnose bez zajednički provedenog vremena.

Prema Humanističkoj razvojnoj koncepciji „osnovna uloga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je pridonijeti cjelovitom razvoju osobnosti djeteta i kvaliteti njegova života“ (Programsko usmjerenje odgoja i naobrazbe predškolske djece, 1991: 11). Velik broj zemalja, kao i Republika Hrvatska, nema izražene smjernice u organizaciji rada tijekom prijelaza i prilagodbe, a prakse se razlikuju u dječjim vrtićima ne samo između pojedinih zemalja, politika i kurikuluma već i unutar istih zemalja (Tatalović Vorkapić i LoCasale-Crouch, 2021). To znači da se praksa i pružena podrška djetetu mogu razlikovati u vrtićima unutar istog grada. Kompetencije odgajatelja su ključne kako bi odgojno-obrazovna praksa bila usklađena s odgojno-obrazovnim politikama (Mihić, 2016). Ono što je svim praksama zajedničko jest usmjerenost na dijete i na njegove potrebe, potrebe roditelja te postepenost tijekom procesa prijelaza i prilagodbe (Kraft-Sayre i Pianta, 2000). Potrebno je uvažiti sve potrebe djeteta te mu pomoći prilikom prilagodbe na novu sredinu jaslica/vrtića. Prvi i temeljni odnos djeca stvaraju sa svojim roditeljima ili skrbnicima i taj odnos značajno utječe na sve kasnije vrste odnosa koje djeca stvaraju (Tatalović Vorkapić, 2020). Upravo kvaliteta obiteljskih odnosa, razina i oblik privrženosti djece i roditelja imaju značajan utjecaj na proces prilagodbe novoj socijalnoj sredini (Visković, 2018). Obitelj je osobito značajna za emocionalni status djece, učenje

rješavanja problema, za psihofizički razvoj djeteta i osnaživanje djeteta. Osim toga, obitelj utječe na izgrađivanje otpornosti na promjene, kao što je prijelaz u novu odgojno-obrazovnu zajednicu, pružajući potporu i sigurnost djetetu. Otpornost se definira kao sposobnost prevladavanja teškoća i pozitivne prilagodbe na izazove i nedaće (Masten, 1994). Razvijena otpornost na promjene može doprinijeti smanjenju osjećaja nesigurnosti i anksioznosti u suočavanju s novim i nepoznatim situacijama (Visković, 2019). Važno je istaknuti da prilagodba nije isto što i prijelaz. „Prijelaz je proces promjene koji se doživljava od momenta u kojem djeca (i njihove obitelji) prelaze iz jednih okolnosti u druge, do momenta kada djeca postaju punopravni i prilagođeni članovi u svojem novom okruženju.“ (Fabian i Dunlop, 2002, str.3). Prijelaz obuhvaća sve aktivnosti koje dijete doživljava između stare i nove situacije. S druge strane, prilagodba ili adaptacija u psihologiji označava prilagođavanje, odnosno privikavanje na neku novu situaciju te podrazumijeva sve aktivnosti i doživljaje u novoj situaciji, u ustanovi za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Tatalović Vorkapić, 2020). To je proces tijekom kojeg se mijenja djetetov način življenja. Dijete se prilagođava na novi prostor, nepoznate odrasle osobe, drugu djecu, višesatni boravak među većim brojem djece, ritam dana (hranjenje, njega, spavanje) koji je nerijetko drugačiji od onog dosadašnjeg te pravila ponašanja u odgojnoj skupini. Dijete se prilagođava novoj stvarnosti i za to mu je potrebno određeno vrijeme kako bi prihvatilo nove okolnosti. Prema Visković i Višnjić Jevtić (2019) postoje vodoravni i okomiti prijelazi. Vodoravni prijelazi podrazumijevaju prijelaz iz jedne odgojno-obrazovne zajednice u drugu, iste razine. Na primjer, prijelaz iz jedne ustanove u drugu. Okomiti prijelazi su prijelazi iz jedne u drugu odgojno-obrazovnu sredinu, prema razinama. To znači prelazak, na primjer, iz obiteljske sredine u dječji vrtić. Svi prelasci mogu biti potencijalno stresni, ali kasniji su lakši i djeci prihvatljiviji zbog veće razine razumijevanja (Visković i Višnjić Jevtić, 2019).

Mnogo je čimbenika koji utječu na prijelaz i prilagodbu - dijete, roditelji, obitelj, odgajatelji, dječji vrtić, kultura... Svi su u međusobnoj interakciji i utječu jedan na drugoga (Pianta, 1999). Autori Rendulić i Veselinović (2001) ističu tri značajna čimbenika koji izravno utječu na prilagodbu djece u dječjem vrtiću: značajke ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanja, karakteristike roditelja i njihove stresne reakcije te značajke odgajatelja. Ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje mora biti mjesto u kojem će se svako dijete osjećati ugodno stoga treba stalno iznova promišljati kako da vrtić bude prostorno i materijalno organiziran tako da odaje dojam obiteljskog doma i topline. Potrebno je dijete prvih dana dovoditi u vrtić kako bi se moglo upoznati s novom okolinom u kojoj će boraviti. Roditelji,

njihov roditeljski stil, struktura obitelji, obiteljska dinamika te ponašanje roditelja predstavljaju temelj djetetova razvoja (Mihčić i sur., 2011). Roditelji predstavljaju model i uzor svom djetetu u svim životnim situacijama pa tako i u situaciji prijelaza iz obiteljskog doma u ustanovu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Stoga je veoma važno kako je roditelj pripremio dijete na promjenu, ali isto tako što roditelj zapravo misli o njoj jer će to mišljenje biti također i djetetovo (Pianta, Cox, Taylor, 1999). Odgajatelj je, odmah nakon roditelja, najvažniji faktor u razvoju djeteta pa tako i u procesu prilagodbe (Mihčić i sur., 2011). Odgajateljev zadatak je da aktivnosti u vrtiću koje se provode tijekom procesa prilagodbe prilagodi i osmisli u skladu s ponašanjem djeteta te da pruži podršku djetetu i njegovoj obitelji (Hansen, Kaufmann, Burke, 2001, prema Tatalović Vorkapić, 2020). On treba ostvariti blizak odnos s roditeljima na način da s njima ima otvorenu, izravnu i čestu komunikaciju.

Doživljaj prijelaznog perioda i prilagodbe može imati kratkoročne i dugoročne posljedice na razvoj privrženosti, ali i na cjelokupni razvoj osobnosti djeteta i psihološku dobrobit (Ben-Arieh, Casas, Fronese, Korbin, 2014). Najveći broj djece odradi prilagodbu bez većih ponašajnih i emocionalnih teškoća, a samo u malom broju slučajeva djeca prolaze teži oblik prilagodbe. Znanstvena istraživanja su pokazala kako prilagodba izravno utječe na psihološku dobrobit i na opću kvalitetu života te je iznimno važno da se svako dijete uspješno prilagodi (Tatalović Vorkapić, 2020). Djeca uglavnom u početku, odlazak u vrtić doživljavaju vrlo stresno. Djeca osjećaju tako zvanu separacijsku anksioznost. Najčešće emocionalne reakcije koje dijete doživljava su tuga i strah, a kod velikog broja djece može se pojaviti i ljutnja. Ljutnju dijete može izraziti prilikom odvajanja, ali također i prilikom ponovnog susreta s roditeljem. Neka su djeca sklona tjelesnim reakcijama kao što su bolovi u trbuhu, povraćanje, glavobolje, ponovno mokrenje ili zadržavanje stolice. Mogu pokazivati i određene ponašajne reakcije poput povlačenja, odbijanja svakog kontakta u vrtiću, plačljivosti, odbijanja jela i spavanja, agresivnosti, "zalijepljenosti" za roditelja. Kod djeteta se može javiti i regresija, odnosno pojava oblika ponašanja karakterističnih za neku raniju fazu razvoja koju je dijete već savladalo, kao na primjer sisanje prsta, duda i slično. Takve reakcije su prolaznog karaktera te kada dijete uspostavi prisnu emocionalnu i socijalnu vezu s odgajateljem te se navikne na novu sredinu, odnosno završetkom procesa adaptacije, one nestaju (Marincel, 2013). Reakcije se najčešće javljaju odmah, ali u nekim slučajevima se mogu pojaviti i kasnije. Djeca teško shvaćaju da će se roditelji vratiti, da je njihov rastanak samo privremen te se osjećaju ostavljenima. Ne postoji određeno vrijeme trajanja prilagodbe jer je to individualni proces koji ovisi o intrapersonalnim i interpersonalnim karakteristikama djeteta, roditelja, odgajatelja,

vrtića te njihovim međusobnim odnosima. Ona može trajati od 10 do 15 dana, pa do 2 mjeseca (Tatalović Vorkapić, 2020). Razlikuju se „tri osnovna tipa prilagodbe – laka prilagodba, prilagodba srednje težine te teška prilagodba“ (Stojić, Divljan, Avramov, 2010: 366). Laka prilagodba je najblaži oblik prilagodbe i podrazumijeva normalnu reakciju na promjenu. Javlja se kod emocionalno zrele djece koja imaju sigurnu emocionalnu povezanost sa svojim roditeljima. Laka prilagodba obično traje od 10 do 15 dana tijekom kojih se reakcije djeteta normaliziraju. Prilagodba srednje težine podrazumijeva produljene reakcije kod djeteta. Trajanje ovog tipa prilagodbe je do 30 dana boravka u vrtiću/jaslicama. Osjećaj straha i neprihvatanje nove okoline je prisutan duže vrijeme i javlja se najčešće kod djece s manjkom samopouzdanja te kod djece koja prije vrtića nisu imala dovoljno interakcija s drugom djecom. Mogu se pojaviti obrambeni mehanizmi kao što su agresivnost, plač, povlačenje u sebe. Teška prilagodba je najteži oblik adaptacije, a odnosi se na dugotrajniji poremećaj ponašanja. Može trajati od 2 do 6 mjeseci. Ovaj tip prilagodbe se najrjeđe javlja među djecom. U ovoj situaciji najčešće je prisutno nekoliko nepovoljnih faktora zbog kojih se razdoblje prilagodbe produljuje. Važno je identificirati ih na vrijeme i djetetu i njegovoj obitelji pružiti adekvatnu podršku. Kod teške prilagodbe javljaju se psihički i fizički simptomi kao što su agresivnost, regresija, plačljivost, povraćanje, odbijanje hrane, bol u trbuhu, problemi sa spavanjem i slično. U ovom slučaju ponekad može biti potrebna i stručna pomoć psihologa ili pedagoga (Tatalović Vorkapić, 2020). Prema općem razvojnem modelu efikasnost prilagodbe, prilagodba je određena s pet temeljnih čimbenika. To su vrijeme, intrapersonalni čimbenici (ponašanje, ličnost, spoznaja), interpersonalni čimbenici (odnos između djeteta i roditelja, braće, vršnjaka itd.), čimbenici višeg reda (socijalno-ekonomski položaj, kultura itd.) te organski čimbenici (geni, fiziološki procesi itd.) (Tatalović Vorkapić, 2020).

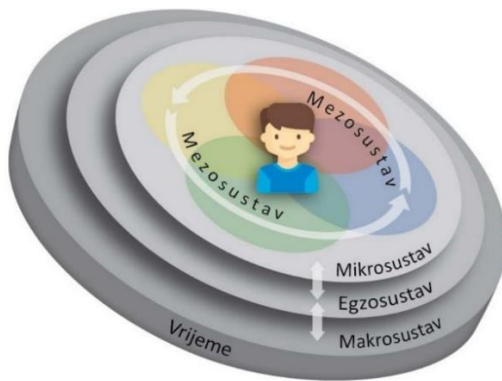
3.1. Teorijski modeli prijelaznih razdoblja

Svaki prijelaz na jedan način povezuje dijete s nekom novom okolinom kroz koje se dijete razvija, raste i može ostvariti svoje potencijale (Tatalović Vorkapić, 2020). Postoje različiti teorijski modeli koji su nastojali analizirati čimbenike te odnose među različitim čimbenicima tijekom prijelaznih razdoblja. Razlikujemo Bronfenbrennerov model ekoloških sustava, socio-kulturalni model Lava Vygotskog i model Ekološko-dinamičkih efekata autora Rimm-Kaufman i Piante.

Teorijski model autora Uriea Bronfenbrennera – Teorija ekoloških sustava (1979), prikazan na Slici 1, je model pristupa istraživanju dječjeg razvoja koji se usredotočuje na pojedinca u njegovu okolinskom kontekstu (Vasta, Haith, Miller, 2005). Teorija ekoloških

sustava temelji se na spoznaji da na razvoj čovjeka utječu interakcije između individue i okruženja u kojem se nalazi (Bronfenbrenner, 1979). „Pojedinač se nalazi u središtu sustava, a sa svojim je okruženjem u međusobnoj interakciji koja istovremeno mijenja i pojedinca i okruženje“ (Somolanji Tokić, 2018: 9). Ovaj model potiče praksu i odgojno-obrazovne politike, koji utječu na prijelaz u dječji vrtić, da budu iskoordinirani i međusobno usklađeni. Bronfenbrenner u svome radu govori da dijete i okolina neprestano utječu jedan na drugoga na dvosmjernan način. Bronfenbrenner u svojoj teoriji ističe važnost djetetova razvoja u kontekstu prijelaza između različitih ekoloških sustava. Ekološki sustavi koje Bronfenbrenner razlikuje su - ekosustav (okolina), mikrosustav (okolina najbliža djetetu – obitelj, vrtić), mezosustav (povezanost više mikrosustava, npr. odnos roditelji i odgajatelji), egzosustav (socijalna okruženja gdje dijete ne sudjeluje izravno: lokalna vlast) i makrosustav (kultura i supkultura u kojoj dijete živi) (Vasta, Haith, Miller, 2005). Autor ovog modela ističe da je „prvi i najveći ekološki prijelaz djece u okviru njihovog odgojno-obrazovnog života, prijelaz iz obiteljskog doma u ustanovu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje“ (Katić i Tatalović Vorkapić, 2019: 311). Temeljem ovog modela postoje tri principa kojima se aktivnosti tijekom prijelaza i prilagodbe trebaju rukovoditi: 1. povezati se i pružiti podršku obiteljima i dječjim vrtićima tijekom prijelaza, 2. utvrditi značajne korelate kvalitete prijelaza iz prethodne faze razvoja djeteta, 3. djelovati i poduzimati akcije u skladu s potrebama djece i obitelji (Tatalović Vorkapić, 2020).

Slika 1. Bronfenbrennerova Teorija ekoloških sustava

Lava Vygotski (1978) autor je socio-kulturalnog modela. Vygotski govori da na kognitivni razvoj individue utječe kultura u kojoj se taj pojedinac nalazi. S obzirom da se razvoj odvija socijalnim interakcijama s drugima, predstavlja znanje jedne kulture (Vasta, Haith, Miller 1998). Kako bi se mogao razumjeti razvoj i učenje djeteta, Vygotski govori da je ključno usmjeriti se na djetetovu obitelj i socijalno okruženje u kojem se dijete nalazi. Autor ovog modela ističe važnost kulturalnog upoznavanja i povezanosti između obiteljskog doma i ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, odnosno komunikaciju između dviju potpuno različitih kultura (Tatalović Vorkapić, 2020). Kultura u kojoj dijete odrasta te odnos i komunikacija između obiteljskog doma i dječjeg vrtića imaju veliki utjecaj na život djece. Različitost, složenost i isprepletenost odnosa između obiteljskog doma i dječjeg vrtića imaju značajan utjecaj na percepciju djeteta o prijelazu i prilagodbi (Margetts, 2002; Pianta i Kraft-Sayre, 2003, prema Tatalović Vorkapić, 2020)

U modelu Bronfenbrennera i Vygotskog u fokusu nije dijete već kontekst u kojem se dijete nalazi što znači da su zanemarili utjecaj samog djeteta, odnosno njegove intrapersonalne karakteristike. Za razliku od njih, autori Rimm-Kaufman i Pianta (2000) su svoj model Ekološko-dinamičkih efekata osmislili u skladu sa suvremenim spoznajama o djetetu. Ističe se važnost dvosmjerne interakcije između djeteta i okoline koja je u stalnoj promjeni. Ovaj model ističe složenost prijelaza i prilagodbe s dva aspekta. Prvi aspekt je odnos između konteksta koji se mijenjaju (roditeljski dom i dječji vrtić), a drugi je kontinuitet između konteksta koji se ne mijenja (dijete ostaje u istom mjestu bez obzira na promjene s kojima se susreće). Na prijelaz i prilagodbu utječe niz čimbenika, kao i njihovi međuodnosi te sve to treba uzeti u obzir kako bi se razumjele potrebe djeteta. Ti čimbenici su „interpersonalni čimbenici obitelji (ličnost i osjetljivost roditelja, roditeljski stil), intrapersonalni čimbenici djece (temperament), odgajatelj (ličnost odgajatelja, kompetencije, stavovi), interpersonalni čimbenici djece-skrbnika-

odgajatelja (stil privrženosti, tijek i ishod prilagodbe, odnos sa skrbnikom, odnos s odgajateljem, odnos obitelj-vrtić-škola, odnos između obitelji, odnos vrtić-škola-lokalna zajednica)“ (Tatalović Vorkapić, 2020: 13).

3.2. Privrženost djece tijekom prilagodbe na jaslice/vrtić

Privrženost se definira kao „trajna psihološka povezanost između dvije ili više osoba“ (Delaney, 1998: 26). Razvoj privrženosti djece podrazumijeva blisku i uzajamnu povezanost između djeteta i roditelja/skrbnika. Kvaliteta obiteljskih odnosa je konstrukt vidljivih i nevidljivih čimbenika s izravnim, ali i naknadno prepoznatljivim efektima. Ona je izravno povezana s formiranjem dječje osobnosti, samopouzdanjem i samopoštovanjem te otpornošću djece na stresne situacije (Visković i Višnjic Jevtić, 2019). Privrženost je određena upravo kvalitetom odnosa između djeteta i primarnog skrbnika, odnosno osjetljivošću primarnog skrbnika na potrebe djeteta (Tatalović Vorkapić, 2020). Stoga se može zaključiti da razina i oblik privrženosti imaju veliki utjecaj na proces prilagodbe novoj socijalnoj sredini (Visković i Višnjic Jevtić, 2019).

Teorija privrženosti Johna Bowlbya jedna je od teorija suvremenog razumijevanja razvoja odraslih osoba i djece koja objašnjava načine kako unaprijediti njihovu dobrobit ostvarivanjem kvalitetnog odnosa (Ajduković, Kregar Orekšović, Laklija, 2007). U ovoj teoriji je naglašeno kako kvalitetna briga u dojenačkoj dobi predstavlja temelj za kasnije funkcioniranje i privrženo ponašanje pojedinca (Bowlby, 1969). To znači da kvaliteta prvog i temeljnog odnosa kojeg dijete ima, utječe na sve kasnije vrste odnosa koje će dijete imati. Tijek razvoja privrženosti ima veliki utjecaj na mentalno zdravlje ljudi. Emocionalna sigurnost koju roditelj ili skrbnik pruža djetetu, djetetu omogućuje da organizira svoje postupke i razvije uvjerenja o sebi i drugima te utječe na generalno funkcioniranje djeteta u vrtiću, pa tako i tijekom prilagodbe na vrtić (Davies, Winter, Cicchetti, 2006). Važno je da dijete razvije sigurnu bazu, odnosno da ima pouzdani osobu na koju se može osloniti kada krene otkrivati širu okolinu (Ajduković, Kregar Orekšović, Laklija, 2007). Osoba na koju se dijete može sigurno osloniti naziva se figura privrženosti (Tatalović Vorkapić, 2020).

Veoma je važno proučavati razvoj privrženosti u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja zbog značajnog efekta na cjelokupno mentalno zdravlje djece te zbog povezanosti s procesom prilagodbe. „Razvoj dječje privrženosti odvija se kroz četiri oblika reakcija koje dijete razvija: socijalne reakcije bez diskriminacije (2. – 3. mjeseca), socijalne reakcije s diskriminacijom (2. - 6. mjeseci), reakcije jasne (usmjerene) privrženosti (6 mj. – 3. godine) i

reakcije u domeni recipročnosti odnosa (od 3. godine nadalje)“ (Tatalović Vorkapić, Čargonja-Pregelj, Mihić, 2015: 3). Uloga privrženosti u procesu prilagodbe je velika jer odnos koji dijete ima s roditeljem ili skrbnikom utječe na kapacitete djeteta da razvije odnos s odgajateljem te da se uspješno prilagodi na dječji vrtić i odvojenost od roditelja. Proučavanje privrženosti daje uvid u kvalitetu privrženosti između djeteta i skrbnika te pruža mogućnost rane intervencije (Mihić, Divljan, Stojić, Đilas, 2011). Ainsworth (1979, prema Tatalović Vorkapić, 2020) razlikuje tri tipa privrženosti – sigurnu privrženost, nesigurno-izbjegavajuću privrženost i nesigurno-opirući tip privrženosti. Djeca koja su sigurno privržena imaju najčešće laku prilagodbu te će uspostaviti dobre odnose s odgajateljem i vršnjacima. Sigurna baza koju dijete stvara s roditeljem ili skrbnikom, djetetu omogućava da ju koristi kao podršku i zaštitu u istraživanju novih situacija te mu pruža utjehu u situacijama koje su za njih neugodne. Stoga će takva djeca tijekom procesa prilagodbe slobodno istraživati prostor, biti će otvorena za nove odnose i situacije zbog prijašnjih pozitivnih iskustava u kojima se je dijete osjećalo sigurno (Tatalović Vorkapić, 2020). S druge strane, nesigurno privržena djeca najčešće nemaju sigurnu bazu, odnosno pozitivno iskustvo dosljedne i adekvatne brige te neće biti slobodni u istraživanju već će njihove aktivnosti biti usmjerene na reguliranje uznemirenosti. U slučajevima niže kvalitete brige, vrtić može djetetu predstavljati sigurno okruženje, a odgajatelj svojim ponašanjem djetetu može pokazati da može razviti siguran obrazac privrženosti te mu pružiti kvalitetno iskustvo brige (Tatalović Vorkapić, 2020). Istraživanja su pokazala da djeca mogu manifestirati ponašanja s odgajateljima, slična ona ponašanjima s roditeljima. Odgajatelj u dječjem vrtiću, djetetu može biti jedna od značajnih figura privrženosti zbog stalne prisutnosti u životu djeteta i emocionalne dostupnosti (Howes, 1999).

3.3. Prakse prijelaza i prilagodbe

Kako bi se ublažio prijelaz djetetu, preporuka je da se i ranije, prije polaska u ustanovu ranog odgoja i obrazovanja, počnu događati slične situacije odvajanja od roditelja kako bi se dijete lakše prilagodilo na odvojenost. Na taj način smanjuje se šok od ozbiljnog odvajanja pri polasku u jaslice ili dječji vrtić. Osim toga, dobro je prilagoditi djetetovu rutinu, rutini u vrtiću te da se dijete počne uspavljivati samostalno, bez prisutnosti roditelja. Za ublažavanje procesa prilagodbe korisno može biti i upoznavanje djeteta s nepoznatim osobama i s drugom djecom (Tatalović Vorkapić, 2020).

Iako prilagodba svakog djeteta ovisi o individualnim karakteristikama, autorica Sosnowska (2013, prema Tatalović Vorkapić, 2020) ističe nekoliko smjernica koje olakšavaju proces prilagodbe te za njih govori da su ključne kako bi prilagodba bila uspješna. Smjernice

koje navodi su: „adekvatni i konzistentni stavovi odgajatelja, profesionalna ljubaznost i briga, pozitivna klima u skupini, pedagoška osjetljivost, privlačno, ugodno, šareno i prijateljsko okruženje, omogućeni boravak djece i roditelja u dječjem vrtiću prije upisa bez ometanja postojeće dinamike, omogućeno upoznavanje druge djecu upisane u vrtić, prije upisa, omogućen boravak starijeg brata ili sestre upisanog djeteta, organizacija skupina heterogenih po dobi djece, omogućene zanimljive aktivnosti i igre, omogućene one aktivnosti koje olakšavaju djetetu upoznavanje novog okruženja, omogućene različite pristupe u prihvaćanja tjednog rasporeda, omogućeno učenje različitih aktivnosti i pozitivnih stavova djece prema dječjem vrtiću“ (Sosnowska, 2013, prema Tatalović Vorkapić, 2020: 73). Sve ove aktivnosti se uglavnom provode i u Republici Hrvatskoj (Mašković, Drožđan, Sokač, Josić, 2018).

Autor Pianta (1999) stvara pristup koji nastoji poticati uspješne prijelaze djece, obitelji i vrtića. Njegov pristup uključuje niz praksi koje se temelje na pet vodećih načela. Navedena načela se mogu primijeniti i prilagoditi s obzirom na kontekst i kulturu u kojoj se određena ustanova nalazi. Njegov pristup se temelji na opsežnoj analizi kvalitetnih praksi s djecom rane i predškolske dobi i znanju o potpori zdravom razvoju djeteta i njegove obitelji. Prvo načelo koje autor navodi jest stvaranje odnosa u kojima djeca osjećaju podršku i uključenost kao preduvjet da se prijelaz odvija glatko. Drugo načelo se odnosi na promicanje kontinuiteta u odgoju i obrazovanju. Isto tako, naglašava važnost stvaranja odnosa za kojih govori da služe kao most između obitelji i odgojno-obrazovne ustanove i pružaju kontinuitet. Treće načelo su odnosi između vrtića i obitelji, koji odražavaju snage obitelji, a razvijaju se pozitivnim interakcijama. Četvrto načelo je prilagođavanje odgojno-obrazovne prakse prema individualnim potrebama djeteta, obitelji, odgajatelja, vrtića i lokalne zajednice. Stoga je ovaj pristup dizajniran za fleksibilnu primjenu u širokom spektru potreba i snaga. Peto i posljednje načelo je stvaranje odnosa suradnje između svih sudionika u procesu adaptacije - odgajateljima, ravnateljima, roditeljima, stručnog tima (Kraft-Sayre i Pianta, 2000).

3.4. Uloga roditelja i odgajatelja

Period ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja dinamično je i veoma intenzivno razdoblje u razvoju djece zbog velikog broja promjena koje se dešavaju u njihovim životima (Berk, 2008). Uključivanjem u institucionalni rani i predškolski odgoj i obrazovanje, djeca se u pravilu prvi put odvajaju iz svoje obitelji, odnosno iz poznate primarne socijalne sredine odlaze u nepoznatu socijalnu sredinu – vrtić, što za dijete predstavlja veliku promjenu u svom životu. U prijelaznim razdobljima i prilagodbi, uloga odraslih te odgojno-obrazovnih djelatnika od velike je važnosti.

Autori McIntyre, Eckert, Fiese, DiGennaro, Wildenger (2007) naglašavaju važnost uključenosti obitelji u planiranje prijelaza i njezin utjecaj na pozitivne ishode prilagodbe. Treba nastojati povezati obiteljski odgoj djeteta s odgojem izvan obitelji što je više moguće, ostvarivati kvalitetnu suradnju s roditeljima te im omogućiti sudjelovanje u životu djeteta u dječjem vrtiću. Roditelji ili skrbnici su uz odgajatelje ključne osobe u životu djeteta od njegove najranije dobi. Stoga je ostvarivanje suradnje ili partnerstva između odgajatelja i roditelja, jedan od temeljnih čimbenika i mjerila kvalitete u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a posebice tijekom perioda prijelaza i prilagodbe (Tatalović Vorkapić, 2020). Kako bi period prilagodbe prošao uspješno te kako bi se djetetu pružila adekvatna podrška, važno je da komunikacija između odgajatelja i roditelja bude otvorena i kontinuirana. Roditelji moraju odgajatelje informirati o interesima, strahovima potrebama i navikama djeteta, a s druge strane odgajatelj mora roditeljima kontinuirano prenositi informacije o tijeku prilagodbe djeteta, o eventualnim poteškoćama, promjenama u ponašanju i slično. Prilagodba ponekad vrlo teško pada i roditeljima koji se razlikuju s obzirom na reakcije koje doživljavaju prilikom odvajanja od svojeg djeteta. Promjene su sastavni dio života svih živih bića i pružaju priliku za osobni rast i razvoj. Kako bi se osigurala socio-emocionalna dobrobit djeteta tijekom prijelaznih razdoblja te nekih drugih izazovnih i nepoznatih situacija, ključna je podrška roditelja/skrbnika i odgajatelja (Brajša-Žganec, 2018).

Prilagodbi djeteta uvijek se pristupa individualno te su u procesu aktivno uključeni odgajatelji, roditelji te stručni tim vrtića. Pripreme za dolazak djeteta u vrtić, ne obavljaju se samo u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanje, već i ranije, u obitelji. Kako bi se dijete uspješno prilagodilo na boravak u vrtiću bez prisustva roditelja, izrazito je važno kako se roditelji ponašaju. Neki roditelji osjećaju krivnju što "ostavljaju" dijete u vrtiću te svoju nesigurnost i ostale neugodne osjećaje mogu prenijeti na dijete jer djeca rane i predškolske dobi nemaju još dovoljno razvijene kognitivne kapacitete. Zbog nerazumijevanja svrhe dječjeg vrtića, djeca se mogu osjećati napušteno (Visković i Višnjić Jevtić, 2019). Stoga je korisno da prije nego li dijete krene u vrtić roditelji potiču kod djeteta stvaranje pozitivne slike o vrtiću, jer djeca najčešće "preuzimaju" sve osjećaje svojih roditelja pa tako i one vezane uz odlazak u vrtić.

U praksi institucionalnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, odgovornost za tranziciju djece iz obitelji u dječji vrtić najčešće se prebacuje na odgajatelje određene skupine. Uspostavljanje komunikacije s odgajateljem temelj je za uspješno uključivanje djeteta u skupinu jer se na temelju te komunikacije stvara socio-emocionalna veza između djeteta i

odgajatelja. Isto tako, vrijeme koje roditelj provede s odgajateljem od velike je pomoći jer utječe na smanjivanje straha od nepoznatog. To je prilika da odgajatelj i roditelj razmjene informacije o djetetu te na taj način odgajatelj upoznaje dijete. Osim toga, istraživanja su pokazala da djeca lakše podnesu odvajanje od roditelja ukoliko su roditelji aktivno uključeni u prilagodbu djeteta.

U knjizi autorice Tatalović Vorkapić (2021) navode se tri osnovna principa prema kojima je dobro planirati aktivnosti tijekom prilagodbe i prijelaza, a čiji je cilj pružiti podršku djeci. To su „povezivanje i pružanje podrške obiteljima i vrtićima tijekom prijelaza, utvrđivanje značajnih determinanti kvalitete prijelaza iz prethodne razvojne faze djeteta te djelovanje u skladu s potrebama djece i obitelji (primjerice putem kućnih posjeta i slično)“ (Tatalović Vorkapić, 2021: 22).

3.5. Uloga ravnatelja i stručnih suradnika

Kako bi prijelaz i prilagodba bili uspješni važna je dobra priprema svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, a pravodobnost i organiziranost inicijalnih postupaka prijelaza trebale bi biti jedinstveno organizirane za cijelu ustanovu. Različiti konteksti i odnosi među njima su ključni su za rezultate prilagodbe (Velan i Tatalović Vorkapić, 2020). Priprema podrazumijeva pravodobno i cjelovito informiranje roditelja o mogućnostima uključivanja te postupno i primjereno upoznavanje djece s novom zajednicom. Važno je da komunikacija između svih sudionika bude dvosmjerna, otvorena i konstruktivna, dobrobit djece i roditelja mora biti jasno naznačena te je potrebno izgrađivati partnerske odnose između svih sudionika koji se temelje na međusobnom povjerenju i uvažavanju specifičnih kompetencije te odgovornosti roditelja i stručnjaka praktičara (Visković, 2019). Osim roditelja i odgajatelja, u proces prilagodbe uključeni su i ravnatelj dječjeg vrtića te stručni suradnici. Stručni suradnici u dječjem vrtiću su pedagog, psiholog i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila.

Pedagog je izrazito važan čimbenik za realizaciju osnovne zadaće u dječjem vrtiću - ranog odgoja i obrazovanja predškolske djece, te uključuje širok spektar djelovanja. Posao pedagoga se može promatrati u odnosu na dijete, na roditelje, na odgajatelje, te s obzirom na društveno okruženje. S obzirom na dijete, uloga pedagoga je podizanje svakodnevne kvalitete života djeteta u dječjem vrtiću te osiguranje uvjeta koji će odgovoriti na sve potrebe djeteta. S obzirom na odgajatelje, pedagog ima ulogu pružanja podrške u ostvarenju odgojno-obrazovnog procesa praćenjem realizacije rada. On usmjerava i potiče odgajatelje u osobnom i profesionalnom napredovanju te pridonosi razvoju timskog rada. U radu s roditeljima, važno je da pedagog ostvaruje kvalitetnu suradnju, pomaže roditeljima i pruža im podršku te na taj način

utječe na stvaranje partnerstva između dječjeg vrtića i obitelji. U odnosu na društveno okruženje, važna uloga pedagoga je javno predstavljanje odgojno-obrazovnog rada vrtića, odnosno promidžba djelatnosti (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008).

Psiholog je prva osoba s kojom se roditelji i dijete susreću kada dođu u dječji vrtić te je njegova važna uloga stvoriti prvi dojam roditelja i djece bude pozitivan, odnosno da dožive dječji vrtić kao sigurno mjesto (Ljuština, 2012). Posao psihologa je obavljanje upisa djece u dječji vrtić. Prilikom upisa djeteta u vrtić psiholozi imaju priliku početi graditi odnos s djetetom i roditeljima (Gulin, 2012). Zadatak psihologa je osigurati sigurno i poticajno okruženje koje će omogućiti svakom djetetu cjelokupan rast i razvoj te ostvarenje svojih potencijala. Temeljne djelatnosti predškolskog psihologa su prevencija i rana intervencija. Što se tiče prevencije, psiholog ima ulogu svakodnevno procjenjivati i pratiti razvojni status djece u vrtiću, posebno tijekom prilagodbe na dječji vrtić. Mora utvrditi opći razvojni status djece, bavi se identifikacijom djece s posebnim potrebama te sudjeluje u planiranju i provođenju stručnih usavršavanja odgajatelja. Osim toga, uloga psihologa je vođenje roditeljskih sastanaka za roditelje novoupisane djece, radionica za roditelje, izrada edukativnih materijala za odgajatelje i roditelje te savjetodavni rad. Rana intervencija se odnosi na pokretanje mjera u slučajevima kada je to potrebno. Psiholog izrađuje individualne planove za djecu s posebnim potrebama, provodi individualni rad ili pruža podršku odgajateljima i roditeljima za rad s djecom s posebnim potrebama, a odnosi se na savjetovanje, edukaciju i slično (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008).

Primarna uloga stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila je prepoznavanje, ublažavanje i otklanjanje teškoća kod djece. Njihov je rad usmjeren na ublažavanje i prevenciju razvojnih teškoća te nastoje stvoriti mogućnosti i uvjete za uključivanje djece s teškoćama u redovite oblike odgoja i obrazovanja. Time edukacijski-rehabilitatori izravno utječu na unapređenje cijelog procesa uključivanja djece s teškoćama u zajednicu. U suradnji s odgajateljima, edukacijski rehabilitator ukazuje i utvrđuje na određene odgojno-obrazovne potrebe pojedinog djeteta te se u skladu s potrebama, mogućnostima i interesima djeteta dogovaraju primjereni oblici i metode. Osim toga, zadaća stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila je prevencija razvojnih poremećaja kod djece kroz suradnju sa zdravstvenim ustanovama te ustanovama socijalne skrbi. (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008).

Sukladno Zakonu o predškolskom odgoju i naobrazbi (2019), za ravnatelja dječjeg vrtića može biti izabran odgajatelj ili stručni suradnik s najmanje 5 godina radnog staža u djelatnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Uloga ravnatelja ustanove ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja je „predlaganje godišnjeg plana i programa rada, provođenje odluka upravnog vijeća, odgajateljskog vijeća i drugih tijela te za obavljanje drugih poslova utvrđenih aktom o osnivanju te statutom“ (Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, 2019: 8). Ravnatelj je inicijator promjena u ustanovi i njegova je uloga odabir strategija i putova za osiguravanje uvjeta i resursa za rad ustanove. Važno je da ravnatelj posjeduje kompetencije za obavljanje svoje uloge te da ima izgrađen sustav vrijednosti kako bi mogao osigurati visoku razinu kvalitete ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Kompetencije ravnatelja su „skup znanja, vještina, stavova i individualnih karakteristika.“ (Špiljak i Modrić, 2009: 133). Staničić (2006, prema Špiljak i Modrić, 2009), razlikuje pet ključnih kompetencija koje određuju uspješnost ravnatelja. „Prva je osobna kompetencija koja podrazumijeva značajku doživljavanja, ponašanja i reagiranja ravnatelja (iskrenost, dosljednost, komunikativnost, pristupačnost, povjerenje i slično). Druga kompetencija je razvojna kompetencija koja omogućava ravnatelju uspješno vođenje stručno-pedagoškog razvoja i poslovanja (jasnoća vizije, uvođenje inovacija u pedagoški rad, primjenu informatičke tehnologije). Stručna kompetencija uključuje pedagoška, didaktička i druga stručna znanja potrebna za optimalno vođenje odgojno-obrazovnog procesa (poznavanje programa didaktičkih načela rada, razumijevanje organizacije pedagoškog rada). Socijalna kompetencija se odnosi na znanja i sposobnosti ravnatelja u području međuljudskih odnosa (poznavanje zakonitosti ljudskih odnosa, umijeće motiviranja zaposlenih, sudjelovanje u rješavanju sukoba, umijeće demokratskog vođenja). Posljednja, akcijska kompetencija se ponajprije odnosi na praktično djelovanje ravnatelja (otvorenost u radu sa suradnicima, slušanje i savjetodavno pomaganje u radu, stvaranje uvjeta i otklanjanje prepreka, isticanje rezultata vrijednih pojedinaca i slično).“ (Špiljak i Modrić, 2009: 134).

Svi stručni suradnici pružaju pomoć djeci, roditeljima i odgajateljima u odgojno-obrazovnom radu i svojim radom pridonose razvoju kvalitete djelatnosti ranog i predškolskog odgoja. Nakon upisa u dječji vrtić, stručni djelatnici vrtića pomažu roditeljima i djeci da se prilagode na nove promjene (Gulin, 2012). Najprije, članovi stručnog tima, najčešće psiholog, provode inicijalni intervju s roditeljima tijekom kojeg roditelji razgovaraju sa psihologom o djetetovom razvoju, njegovim navikama, zdravstvenom stanju, odnosno nastoje prenijeti što više informacija koje su važne za život djeteta u dječjem vrtiću, ali isto tako roditelji imaju

moгуćnost pitati sve što smatraju bitnim i što ih zanima. Svrha tog upitnika je što bolje upoznati se s djetetom i pokušati mu se prilagoditi i olakšati mu proces prilagodbe. Proces prilagodbe nesumnjivo je najzahtjevniji dio boravka djeteta u vrtiću tijekom kojeg svi stručnjaci sudjeluju u tom procesu i pridonose uspješnoj prilagodbi. Važno je roditelje unaprijed informirati i upozoriti na probleme koji se mogu pojaviti tijekom prilagodbe djeteta te se unaprijed može dogovoriti „strategija“ kako bi se djetetu olakšao period prilagodbe (Gulin, 2012).

3.6. Prijelaz u dječjim vrtićima i jaslicama tijekom pandemije koronavirusa

Pandemija Covid-19 na dramatičan je način utjecala na živote djece, obitelji i zajednica. Uzdrmala je sve aspekte njihovih života i predstavlja značajan rizik za njihovo zdravlje i dobrobit. Obujam i opseg ove pandemije iznimno je velik, a ekonomske, zdravstvene i obrazovne posljedice koje iz nje proizlaze dugoročno će utjecati na razvoj djece. Stoga je od iznimne važnosti pružiti podršku obiteljima u ostvarivanju odgojne funkcije (Lozančić i Kudek Mirošević, 2021). Iako se djeca doimaju manje fizički podložnima zarazi koronavirusa od odraslih, ipak su izloženi značajnom riziku na razvoj zbog posljedica koje mogu izazvati promjene koje se događaju u njihovom svakodnevnom životu. Čimbenici rizika uključuju promjene u obitelji zbog bolesti ili smrti, financijsku nestabilnost povezanu s gubitkom posla članova obitelji i obrazovne smetnje kao rezultat zatvaranja ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Benner i Mistry, 2020). U izvanrednim situacijama fizičkoga distanciranja, povremene ili stalne izolacije, izazvanim globalnom pandemijom koronavirusa, uloga je odgajatelja bila da iniciraju povezanost djece, roditelja i odgajatelja u obiteljskim uvjetima (Lozančić i Kudek Mirošević, 2021). Nakon privremenog zatvaranja, odgajatelji su brzo prilagodili svoj rad i postupke kako bi osigurali dječju sigurnost. To je bilo neophodno učiniti jer dolazak djece u dječje vrtiće i susret s vršnjacima, odgajateljima i stručnim suradnicima pomaže razvoju socijalizacije i emocionalnog razvoja djece.

U Republici Hrvatskoj, Hrvatski zavod za javno zdravstvo objavio je „Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije Covid-19 vezano za rad predškolskih ustanova i razrednu nastavu od 1. do 4. razreda te posebne razredne odjele i rad s djecom s teškoćama koje imaju pomoćnika u nastavi“, a ministarstvo znanosti i obrazovanja, nakon otvaranja dječjih vrtića, 21. svibnja 2020. objavilo je „Preporuke za rad s djecom rane i predškolske dobi u dječjim vrtićima“ koje su se temeljile na Uputama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ). U uputama je naglasak stavljen na zdravstveno-epidemiološku komponentu. Smisao ovih preporuka i uputa je bio omogućiti djeci siguran povratak u dječje vrtiće i time im omogućiti nastavak uobičajenoga odgojno-obrazovnog rada, a najvažniji cilj bila je briga o cjelovitome

razvoju i dobrobiti djeteta. Na samome početku preporuka i uputa pisalo je: „u predškolskim ustanovama i školama u sadašnjim epidemiološkim uvjetima uz poštovanje ovih uputa smatra se jednako sigurnim za djecu i zaposlenike kao i rad od kuće, odnosno ostanak kod kuće te se omogućuje uključivanje sve djece u vrtiće i škole.“ (Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije Covid-19, 2020). Za djecu rane i predškolske dobi nije bilo moguće izvoditi odgojno-obrazovni rad na daljinu, no ipak je većina vrtića, zahvaljujući trudu ravnatelja, odgajatelja i stručnih suradnika uspostavljena dvosmjerna komunikaciju s roditeljima. Potpora i stručna pomoć za rad s njihovom djecom kod kuće im je pružana preko web stranica dječjih vrtića, preko stranica na društvenim mrežama i slično. Odgajatelji i stručni suradnici međusobno su razmjenjivali iskustva, a uključile su se i udruge koje okupljaju odgajatelje i stručne suradnike.

Preporuke i upute odnosile su se na organizaciju boravka u dječjim vrtićima, organizaciju rada, na značajke prostora u kojem borave odgojno-obrazovna skupine, na način odnošenja prema priboru za jelo i didaktičkim igračkama i opremi, na mjerenje temperature i praćenje pojave simptoma djelatnika, na postupanje u slučaju sumnje na Covid-19, na upute za čišćenje i dezinfekciju. Preporuke za prihvata i skrb djece odnosile su se na ulazak u dječji vrtić i način donošenja dječje opreme i igrački. Preporuke za roditelje odnosile su se na način dovođenja i odvođenja djece u dječji vrtić te postupke u slučaju bolesti (Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije Covid-19, 2020). Sve ustanove bile su dužne provoditi preporuke ili preporuke prilagoditi uvjetima rada u ustanovi. S obzirom na specifičnosti i potrebe pojedinih odgojno-obrazovnih procesa i njege djeteta te razvojnih značajki pojedinih dobi, nisu sve preporuke bile provedive i očekivalo se da će biti određenih odstupanja uslijed prirodne znatiželje, istraživanja prostora i predmeta, motoričke nespretnost i potrebe za kretanjem (Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije Covid-19, 2020).

Ministarstvo znanosti i obrazovanja objavljuje dokument „Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanima s bolesti Covid-19 u pedagoškoj/školskoj godini 2020./2021.“ (2020) u kojem su opisani modeli te se nude preporuke za odgojno-obrazovni rad i izvođenje nastave u dječjim vrtićima i školama. U ovom dokumentu, naglasak je stavljen na odgojno-obrazovno (pedagošku) komponentu. Za organizaciju odgojno-obrazovnog rada u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, ovisno o epidemiološkoj situaciji postojala su tri modela. Prvi model je rad u dječjem vrtiću za svu djecu. Drugi je bio mješoviti model, odnosno za djecu koja nisu u izolaciji izvodi se odgojno-obrazovni rad u dječjem vrtiću, a u slučaju iznimne situacije čija djecu ne mogu u dječji vrtić ili su u samoizolaciji, odgojno-obrazovni rad se izvodi

dvosmjernom komunikacijom s roditeljima. Treći model je bio na daljinu, uživo, odnosno dvosmjernom komunikacijom s roditeljima.

Prema modelima i preporukama, tijekom upisa u dječje vrtiće provodili su se inicijalni razgovori s roditeljima i djecom, ali uz pridržavanje socijalne distance. Za djecu koja su se tek uključila u sustav ranog i predškolskog odgoja, bilo je omogućeno vrijeme za prilagodbu te je roditelj s djetetom mogao boraviti određeno vrijeme u odgojno-obrazovnoj skupini. Kako bi se mogućnost zaraze smanjila, boravka roditelja bilo je neophodno uskladiti s Uputama i Preporukama. Prijelaz i prilagodba djece u dječjim vrtićima tijekom pandemije bile su organizirane tako da je roditelju bio omogućen ulazak u dječji vrtić uz uvjet da se pridržava epidemioloških mjera (plastične navlake za obuću, maska na licu, dezinfekcija ruku). Maksimalno vrijeme boravka roditelja u skupini bilo je 15 minuta dnevno, a na vanjskom prostoru i duže, uz preporuku da istovremeno ne boravi veći broj roditelja u skupini te uz obavezno pridržavanje razmaka. Uloga ravnatelja je bila izraditi raspored boravka roditelja u skupinama i o tome ih na vrijeme informirati. Donošenje prijelaznih objekta nije bilo dopušteno. Kao što je već rečeno, prijelazni objekti mogu biti veoma korisni jer djetetu predstavljaju vezu s domom te im pružaju osjećaj sigurnosti.

4. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

S obzirom na važnost i specifičnosti organizacije rada te pružanja podrške djeci i obiteljima tijekom prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću, a posebice u kontekstu pandemije Covid-19, cilj ovog rada bio je analizirati sve aspekte organizacije prijelaza u ovoj izazovnoj situaciji. Nadalje, budući je perspektiva ravnatelja i stručnih suradnika iznimno važna, u ovom radu je provedena analiza njihove perspektive.

Iz ovog cilja proizlaze slijedeći istraživački problemi:

1) Provesti kvantitativnu analizu organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja i stručnih suradnika

2) Provesti kvantitativnu i kvalitativnu analizu organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja

3) Provesti kvantitativnu i kvalitativnu analizu organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive stručnih suradnika

Postavljene su sljedeće hipoteze istraživanja:

1) Očekuje se prilagodba postojeće organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću s obzirom na pandemiju Covid-19, te umjerene razine zadovoljstva životom i optimizma kod ravnatelja ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

2) Kao i kod ravnatelja, očekuje se prilagodba postojeće organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću s obzirom na pandemiju Covid-19, te umjerene razine zadovoljstva životom i optimizma kod stručnih suradnika

5. METODA

5.1. Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku u kojem su sudjelovala dva poduzorka – ravnatelji (N=7) i stručni suradnici (N=13). Na Slici 2 prikazana je distribucija ispitanika prema mjestu zaposlenja. Sudionici koji su sudjelovali u istraživanju dolaze iz 14 različitih ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, te iz 12 općina/gradova čija imena se neće navoditi zbog zaštite anonimnosti podataka. Prosječna dob svih ispitanika bila je $M=44,45$ ($SD=9,48$), u rasponu od 30 do 65 godina, a prosječni radni staž $M=19,45$ ($SD=11,20$), u rasponu od 5 do 44 godine radnog staža. Prosječna dob ravnatelja koji su sudjelovali u istraživanju bila je $M=50,57$ ($SD=11,78$), u rasponu od 30 do 65 godina, a prosječni radni staž ravnatelja bio je $M=28,14$ ($SD=12,99$), u rasponu od 8 do 44 godina. Prosječna dob stručnih suradnika koji su sudjelovali u istraživanju bila je $M=41,15$ ($SD=6,26$), u rasponu od 33 do 52 godine, a prosječni radni staž stručnih suradnika bio je $M=14,77$ ($SD=6,82$), u rasponu od 5 do 30 godina. Svi sudionici bili su ženskog spola.

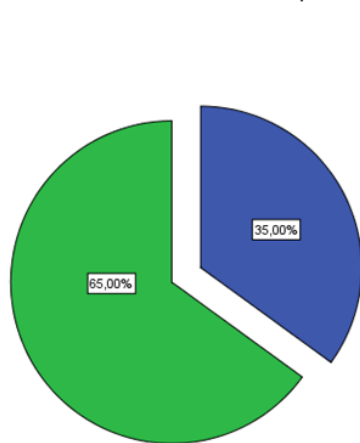
Od svih sudionika koji su sudjelovali u istraživanju, 13 njih se profesionalno educiralo iz područja prijelaza i prilagodbe, od kojih je 5 ravnatelja i 8 stručnih suradnika. Na Slici 3 prikazana je distribucija ispitanika s obzirom na profesionalnu edukaciju iz područja prijelaza i prilagodbe. Dok se iz područja suočavanja s pandemijom, mentalnog zdravlja i slično, profesionalno educiralo njih 7 – 1 ravnatelj i 6 stručnih suradnika. Na Slici 4 prikazana je podjela ispitanika s obzirom na profesionalnu edukaciju iz područja suočavanja s pandemijom.

Slika 2: Podjela ispitanika s obzirom na radno mjesto

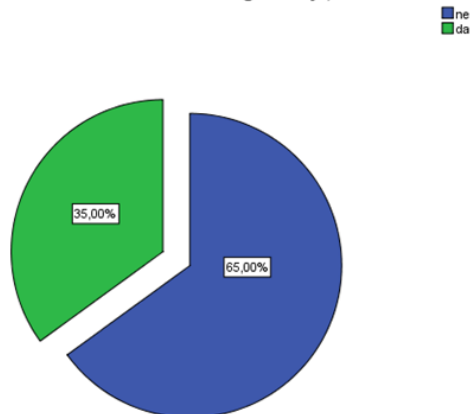
Slika 3: Podjela ispitanika s obzirom na profesionalnu edukaciju iz područja prijelaza i prilagodbe

Profesionalno sam se educirao/la iz područja prijelaza i prilagodbe

Slika 4: Podjela ispitanika s obzirom na profesionalnu edukaciju iz područja suočavanja s pandemijom

Profesionalno sam se educirao/la iz područja suočavanja s pandemijom, mentalnog zdravlja, itd.

5.2. Mjerni instrumenti

U istraživanju su primijenjena 4 mjerna instrumenta: Skala procjene suradnje u dječjem vrtiću tijekom prijelaza i prilagodbe u uvjetima pandemije Covid-19, Skala optimizma, Skala zadovoljstva životom, s dodatnim pitanjima vezanim uz socio-demografske varijable te 4 pitanja vezana uz kvalitetu prijelaza tijekom pandemije (pitanja su se odnosila na općenito kvalitetu suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije, općenito kvalitetu suradnje s

odgajateljima djece tijekom pandemije je, poteškoće tijekom adaptacije u vrijeme pandemije i tijekom adaptacije tijekom pandemije). Pored navedenih skala, primijenjena je i kvalitativna mjera strukturiranog intervjua, a sve skale primijenjene su online. Osim intervjua, u set skala su uvrštena dva kvalitativna pitanja u koja su ispitanici morali samostalno upisati odgovor. Prvo pitanje odnosilo se na prijelazne objekte koje su djeca koristila u vrtiću, a drugo pitanje je bilo vezano uz to kojim čimbeniku ispitanici pripisuju kvalitetu adaptacije tijekom pandemije gdje je ispitanicima bilo ponuđeno odabrati više odgovora: dječji temperament, temperament roditelja, vrsta privrženosti između roditelja i djeteta, (ne)pripremljenosti roditelja i djeteta na novu situaciju, način komunikacije roditelja i djeteta, plan i način organizacije adaptacije u vrtiću, opća obiteljska situacija tog djeteta, posebne potrebe ovog djeteta, način suradnje s roditeljem/ima, česta poboljšavanja djeteta ili nečim drugim.

Skala procjene suradnje u dječjem vrtiću tijekom prijelaza i prilagodbe u uvjetima pandemije Covid-19 kreirana je za potrebe projekta „*Dobrobit djece u prijelaznim životnim periodima: Empirijska provjera Ekološko-dinamičkog modela*“ (uniri-drustv-18-11) u okviru kojeg se i provodio ovaj diplomski rad. Sastoji se od 34 čestice koje su se procjenjivale na Likertovoj skali od 1 do 5 (1- „*ne slažem se*“; 2- „*djelomično se ne slažem*“; 3- „*možda*“; 4- „*djelomično se slažem*“; 5- „*slažem se*“).

Test životnog usmjerenja, odnosno skala kojom se mjeri optimizam (Scheier i sur., 1994, prema Rijavec, Miljković, Brdar, 2008) se sastoji od 6 čestica. Ovom skalom se mjeri opći optimizam nasuprot pesimizmu. Tvrdnje u ovom testu također su se procjenjivale na Likertovoj skali od 1 do 5 (1- „*ne slažem se*“; 2- „*djelomično se ne slažem*“; 3- „*možda*“; 4- „*djelomično se slažem*“; 5- „*slažem se*“).

Skala kojom se mjeri zadovoljstvo životom (Diener i sur., 1985, prema Rijavec i sur., 2008), kratka je ljestvica od 5 tvrdnji, prilagođena hrvatskom jeziku. Ovom skalom se procjenjuje svjesna vrijednosna procjena vlastitog života. Kao i prethodne skale, ispitanici su tvrdnje procjenjivali na Likertovoj skali od 1 do 5 (1- „*ne slažem se*“; 2- „*djelomično se ne slažem*“; 3- „*možda*“; 4- „*djelomično se slažem*“; 5- „*slažem se*“).

Strukturirani intervjui je bio sastavljen od 8 pitanja koja su se odnosila na organizaciju prijelaza u vrijeme bolesti Covid-19 i iskustva iz prakse. Postavljena pitanja bila su:

„1. Molim Vas da ukratko opišete svoju ulogu u organizaciji prijelaza djece iz obitelji u dječji vrtić.“

„2. Smatrate li da se organizacija prijelaza promijenila tijekom pandemije Koronavirusa i kako?“

„3. Molim Vas navedite sve značajne aspekte prijelaza na koje je pandemija Koronavirusa značajno *NEGATIVNO* utjecala.“

„4. Molim Vas navedite sve značajne aspekte prijelaza na koje je pandemija Koronavirusa značajno *POZITIVNO* utjecala.“

„5. Molim Vas da ukratko opišete Vaše iskustvo iz prakse tijekom pandemije Koronavirusa vezano uz prijelaz djece u jaslice/vrtić.“

„6. Možete li, molim Vas opisati jednu pozitivnu situaciju prijelaza i prilagodbe bez navođenja identifikacije djeteta.“

„7. Možete li, molim Vas opisati jednu negativnu situaciju prijelaza i prilagodbe bez navođenja identifikacije djeteta.“

„8. Ukoliko imate još nekih komentara ili smatrate da je nešto potrebno istaknuti molim Vas da to navedete.“

Za navedene skale provedena je analiza pouzdanosti, te su sve primijenjene skale pokazale zadovoljavajuće razine pouzdanosti.

5.3. Postupak

Istraživanje je provedeno u lipnju i srpnju 2021. godine. Prije početka provedbe samog istraživanja, stupilo se u kontakt s nekoliko ravnatelja dječjih vrtića radi dogovora oko sudjelovanja u istraživanju, na što su svi pristali, te im je dostavljena dozvola za provođenje istraživanja Učiteljskog fakulteta u Rijeci. Ovo istraživanje se također provodilo i kao dio projekta broj (uniri-drustv-18-11): *Dobrobit djece u prijelaznim životnim periodima: empirijska provjera ekološko-dinamičkog modela*, kojeg financira Sveučilište u Rijeci. Istraživanje je započelo u lipnju 2021. tako da je svim ravnateljima poslan e-mail s uputama za sudjelovanje u istraživanju te ih se zamolilo da e-mail prosljede stručnim suradnicima u njihovim ustanovama. Upit za provedbu istraživanja početno je upućen prema 7 ravnatelja. Dva tjedna kasnije ravnateljima je poslan e-mail s podsjetnikom za sudjelovanje u istraživanju, ali zbog slabog odaziva uvidjela se potreba za inkluzijom još nekih vrtića te za stupanjem u kontakt izravno sa stručnim suradnicima, čime se osigurao dovoljan broj ispitanika. Istraživanje je završilo u srpnju 2021. godine. Način prikupljanja podataka bila je online metoda prikupljanja

podataka, koristeći program Microsoft Forms. Prikupljali su se podaci o načinu organizacije prijelaza tijekom pandemije, njihovim iskustvima, te izazovima na koje su ravnatelji i stručni suradnici nailazili, kao i prijedlozima dobre prakse. Prikupljeni podaci obradili su se kvantitativnom i kvalitativnom analizom, uz zadovoljenje uvjeta povjerljivosti i anonimnosti prikupljenih podataka.

6. REZULTATI I RASPRAVA

Svrha ovog istraživanja bila je usmjerena na kvantitativnu i kvalitativnu analizu organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja, stručnih suradnika te cijelog uzorka zajedno. Analizom rezultata vidljiva je potvrda postavljenih hipoteza, a dobiveni rezultati i njihove interpretacije predstavljeni su u sljedećim poglavljima.

6.1. Kvantitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja i stručnih suradnika

Kako bi se analizirala organizacija prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizam i zadovoljstvo životom ravnatelja i stručnih suradnika, provedena je deskriptivna analiza prikazana u Tablici 1. Prikazani rezultati odnose se na stavove i percepciju ravnatelja i stručnih suradnika zajedno (SVI), ravnatelja zasebno (R) i stručnih suradnika zasebno (SS).

6.1.1. Procjena suradnje ravnatelja i stručnih suradnika u dječjem vrtiću tijekom prilagodbe

U prvom poglavlju, prikazat će se i raspraviti rezultati na cijelom uzorku ispitanika.

Tablica 1: Rezultati Procjene suradnje ravnatelja, stručnih suradnika te svih ispitanika zajedno tijekom prilagodbe

PROCJENA SURADNJE U DJEČJEM VRTIĆU TIJEKOM PRILAGODBE	M			SD			RASPON		
	SVI	R	SS	SVI	R	SS	SVI	R	SS
U vrtiću u kojem radim provodi se određeni oblik prilagodbe na jaslice / vrtić.	4,95	4,86	5,00	,22	,38	,00	4-5	4-5	5-5
Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić roditelji dobiju osnovne informacije i savjete, kako bi se olakšala prilagodba djece u vrtiću.	5,00	5,00	5,00	,00	,00	,00	5-5	5-5	5-5
Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić, roditelji su dobili nove izmijenjene informacije i savjete u skladu sa novonastalom situacijom uzrokovanom Koronavirusom.	5,00	5,00	5,00	,00	,00	,00	5-5	5-5	5-5
Informacije i savjete koje roditelji dobiju u vrtiću pomažu im u olakšavanju prilagodbe djece na jaslice / vrtić.	4,95	5,00	4,92	,22	,00	,28	4-5	5-5	4-5
Kao stručni suradnik/ravnatelj, imam važnu ulogu u procesu prilagodbe djece u vrtiću.	4,55	4,57	4,54	,76	,54	,88	2-5	4-5	2-5

Svakodnevno dobivam povratne informacije od odgajatelja o aktivnostima i ponašanju djece tijekom perioda adaptacije.	4,15	4,00	4,23	,81	,00	1,01	2-5	4-4	2-5
Odgajatelji od mene traže stručne savjete s ciljem olakšavanja prilagodbe djece u vrtiću.	4,35	4,29	4,38	,88	,76	,96	2-5	3-5	2-5
Imam mogućnost davanja prijedloga za planiranje, organizaciju i način provedbe adaptacije u vrtiću kojem radim.	4,70	5,00	4,54	,92	,00	1,13	1-5	5-5	1-5
Kvalitetu suradnje sa odgajateljima tijekom adaptacije smatram zadovoljavajućom.	4,65	4,43	4,77	,49	,54	,44	4-5	4-5	4-5
Informacije i savjete koje dajem roditeljima im pomažu da se lakše suočavaju s izazovima tijekom prilagodbe njihovog/ve djeteta/ce u jaslicama / vrtiću.	4,75	4,86	4,69	,55	,38	,63	3-5	4-5	3-5
Većina djece nema težak prijelaz iz obiteljskog doma u jaslice/vrtić tijekom pandemije.	4,40	4,29	4,46	,59	,49	,66	3-5	4-5	3-5
Djeci tijekom prilagodbe pomaže prijelazni objekt (neki predmet ili omiljena igračka od kuće) tijekom boravka u jaslicama / vrtiću.	4,80	4,71	4,85	,52	,76	,38	3-5	3-5	4-5
Roditelji su zadovoljni kvalitetom prijelaza i načinom adaptacije koji se odvijaju u ustanovi u kojoj radim tijekom pandemije.	4,35	4,43	4,31	,88	,54	1,03	2-5	4-5	2-5
Zadovoljan/na sam suradnjom i komunikacijom sa odgajateljima/roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece.	4,50	4,43	4,54	,51	,54	,52	4-5	4-5	4-5
Svakodnevno online (na stranicama vrtića) stavljamo korisne informacije o kvalitetnom prijelazu i prilagodbi za roditelje.	2,80	3,00	2,69	1,28	1,29	1,32	1-5	2-5	1-5
Predlažem i izrađujem korisne materijale za roditelje, bilo u tiskanom (brošure) ili online formatu (web-stranice vrtića)	4,10	3,71	4,31	1,02	1,11	,95	2-5	2-5	2-5
Roditelji mi se često obraćaju po pitanju savjeta iz područja prijelaza i prilagodbe njihovog djeteta.	3,80	3,71	3,85	,95	1,11	,89	2-5	2-5	2-5
Iniciram i provodim edukacije s odgajateljima iz područja prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću.	3,95	4,00	3,92	1,05	,82	1,19	1-5	3-5	1-5
Dovoljno sam educirana o potrebama djece tijekom prijelaza i adaptacije.	4,55	4,57	4,54	,99	,54	1,19	1-5	4-5	1-5
Ponekad se moja očekivanja razlikuju od očekivanja odgajatelja u kontekstu organizacije prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću.	4,00	3,86	4,08	,92	1,35	,64	1-5	1,5	3-5
Uključen/a sam u prijelaz i prilagodbu djece samo kada je u pitanju neka poteškoća.	2,95	2,57	3,15	1,67	1,51	1,77	1-5	1-5	1-5
Broj djece uključene u skupinu povezan je s kvalitetom procesa prilagodbe.	4,00	3,43	4,31	1,21	1,72	,75	1-5	1-5	3-5
Priprema za kvalitetan proces prilagodbe zahtijeva dodatni trud i vrijeme odgajatelja.	4,60	4,29	4,77	,94	1,49	,43	1-5	1-5	4-5
Organizacija prijelaza tijekom pandemije Koronavirusa zahtijeva od stručnih suradnika/ravnatelja dodatnu edukaciju, trud i vrijeme.	4,45	4,71	4,31	,89	,49	1,03	2-5	4-5	2-5

U suradnji sa odgajateljima gradim odnos povjerenja.	4,85	5,00	4,77	,37	,00	,439	4-5	5-5	4-5
Dijete je posjetilo vrtić prije početka pedagoške/školske godine.	3,80	4,29	3,54	1,39	1,25	1,45	1-5	2-5	1-5
Održavamo roditeljske sastanke za roditelje / skrbnike novoupisane djece u vrtić / jaslice, tijekom pandemije.	4,40	4,14	4,54	1,14	1,22	4,13	1-5	2-5	1-5
Zadovoljna sam suradnjom i komunikacijom s roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece u vrijeme pandemije.	4,10	4,14	4,08	,97	,69	1,12	2-5	3-5	2-5
Više bi se vrtić trebao prilagoditi djetetu, nego dijete vrtiću.	4,55	4,71	4,46	,69	,49	,78	3-5	4-5	3-5
Obrazovni sustav je u funkciji razvoja i napretka djeteta.	4,50	4,43	4,54	,69	,54	,78	3-5	4-5	3-5
Država investira u rane godine i roditeljstvo.	2,60	2,71	2,54	,99	1,38	,78	1-5	1-5	1-4
Kvaliteta prilagodbe djeteta u vrtiću ovisi o odnosima između obitelji i vrtića.	4,60	4,71	4,54	,59	,49	,66	3-5	4-5	3-5
Pandemija Koronavirusa je značajno negativno utjecala na prijelaz i adaptaciju koji su već sami po sebi izazovni za djecu i roditelje.	2,95	1,86	3,54	1,09	,69	,78	1-5	1-3	2-5
Zaštitne maske značajno otežavaju rad u skupini, posebice kada je adaptacija u tijeku.	3,55	4,00	3,31	1,05	1,00	1,03	1-5	2-5	1-5

Prvi dio deskriptivne analize odnosi se na rezultate svih sudionika (ravnatelja i stručnih suradnika zajedno) prikazanih u Tablici 1. Promatrajući rezultate deskriptivne statistike (M=aritmetička sredina, SD=standardna devijacija i raspon) može se vidjeti u kojoj se mjeri ravnatelj i stručni suradnici slažu s određenim tvrdnjama o suradnji u dječjem vrtiću tijekom pandemije.

Analizom prosječnih odgovora, može se vidjeti da najveću razinu slaganja ravnatelj i stručni suradnici pokazuju na tvrdnjama: „Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić roditelji dobiju osnovne informacije i savjete, kako bi se olakšala prilagodba djece u vrtiću.“ (M=5,00), „Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić, roditelji su dobili nove izmijenjene informacije i savjete u skladu sa novonastalom situacijom uzrokovanom Koronavirusom.“ (M=5,00), „Informacije i savjete koje roditelji dobiju u vrtiću pomažu im u olakšavanju prilagodbe djece na jaslice / vrtić.“ (4,95) te „U vrtiću u kojem radim provodi se određeni oblik prilagodbe na jaslice / vrtić.“ (M=4,95). S druge strane, najmanju razinu slaganja (umjerenu) ravnatelj i stručni suradnici iskazali su na tvrdnjama da svakodnevno online stavljaju korisne informacije o kvalitetnom prijelazu i prilagodbi za roditelje (M=2,80), da su uključeni u prijelaz i prilagodbu djece samo kada je u pitanju neka poteškoća (2,95), da država investira u rane godine i roditeljstvo (M=2,60) te da je pandemija Koronavirusa značajno negativno utjecala na prijelaz i adaptaciju (M=2,95). Prema Nacionalnom kurikulumu (2014), za kvalitetni partnerski odnos na relaciji

vrtić – djetetov dom roditelje se treba informirati i educirati uz pomoć brošura, letaka, internetske komunikacije i slično jer im se na taj način podržava i osnažuje u roditeljskoj ulozi.

Ispitanici se uglavnom djelomično slažu da imaju važnu ulogu u procesu prilagodbe djece u vrtiću (M=4,55), da svakodnevno dobivaju povratne informacije od odgajatelja o aktivnostima i ponašanju djece tijekom perioda adaptacije (M=4,15) te se djelomično slažu da odgajatelji od njih traže stručne savjete s ciljem olakšavanja prilagodbe djece u vrtiću (4,35). Važno je da stručni suradnici i ravnatelji imaju otvoren odnos s odgajateljima i roditeljima, da im budu podrška u procesu adaptacije te se izravno uključuju u rad kada se za to ukaže potreba.

Tvrđnje „*Imam mogućnost davanja prijedloga za planiranje, organizaciju i način provedbe adaptacije u vrtiću kojem radim.*“ (M=4,70), „*Kvalitetu suradnje sa odgajateljima tijekom adaptacije smatram zadovoljavajućom.*“ (M=4,65) i „*Informacije i savjete koje dajem roditeljima im pomažu da se lakše suočavaju s izazovima tijekom prilagodbe njihovog/ve djeteta/ce u jaslicama / vrtiću.*“ (M=4,75) je većina ispitanika procijenila da se s njima slaže. Ispitanici se uglavnom djelomično slažu da većina djece nema težak prijelaz iz obiteljskog doma u jaslice/vrtić tijekom pandemije (M=4,40), da su zadovoljni suradnjom i komunikacijom sa odgajateljima/roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece (M=4,50) te da su roditelji zadovoljni kvalitetom prijelaza i načinom adaptacije koji se odvijaju u ustanovi tijekom pandemije (M=4,35). Analizom kvalitativnog dijela istraživanja, također se pokazalo da se organizacija prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću za vrijeme pandemije promijenila te da je adaptacija, usprkos pandemiji u većini slučajeva bila uspješna. Zbog nedostatka istraživanja iz ovog područja u kontekstu pandemije, nije moguće usporediti dobivene rezultate.

Sa tvrdnjom o predlaganju i izrađivanju korisnih materijala za roditelje ispitanici se djelomično slažu (M=4,10). Ispitanici su se izjasnili da im se roditelji možda često obraćaju po pitanju savjeta iz područja prijelaza i prilagodbe njihovog djeteta (3,80) te da možda iniciraju i provode edukacije s odgajateljima iz područja prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću (3,95). Zbog pandemije, edukacije se u pojedinim vrtićima nisu mogle održavati, dok su se u nekim održavale online edukacije koje su pojedini ispitanici istaknuli kao izazov i teškoću. „*Odgojno-obrazovni proces je sam po sebi složen te zahtijeva neprestano i kontinuirano mijenjanje i usavršavanje kako same odgojno-obrazovne ustanove tako i svih njezinih članova*“ (Lučić, 2020: 156).

Većina ispitanika se slaže da su djelomično educirani o potrebama djece tijekom prijelaza i adaptacije (M=4,55) te da se ponekad njihova očekivanja razlikuju od očekivanja odgajatelja u kontekstu organizacije prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću (M=4,00). Ispitanici se uglavnom djelomično slažu da je broj djece uključene u skupinu povezan s kvalitetom

procesa prilagodbe (M=4,00) te da organizacija prijelaza tijekom pandemije Koronavirusa zahtijeva od stručnih suradnika/ravnatelja dodatnu edukaciju, trud i vrijeme (M=4,45). Ovdje se može vidjeti važnost cjeloživotnog učenja koji omogućuje pojedincima da uspješno reagiraju na promjene (poput pojave pandemije). Naime, budućnost zasigurno donosi nove izazove, i potrebu za novim vještinama i znanjima. Stoga je važno da stručni suradnici i ravnatelji budu spremni za cjeloživotni proces učenja, prilagođavanja te u skladu s time mijenjanja i poboljšanja kvalitete rada.

Ispitanici se slažu da priprema za kvalitetan proces prilagodbe zahtijeva dodatni trud i vrijeme odgajatelja (M=4,60) te također da u suradnji sa odgajateljima grade odnos povjerenja (M=4,85). Na tvrdnju da je dijete posjetilo vrtić prije početka pedagoške/školske godine većina ispitanika je odgovorilo možda (M=3,80). Ovaj rezultat je očekivan zbog strogih mjera kojima se nastojalo smanjiti broj ulaska različitih ljudi u ustanovu na što je moguće manji.

Ispitanici se djelomično slažu da su se tijekom pandemije roditeljski sastanci održavali za roditelje / skrbnike novoupisane djece u vrtić / jaslice (M=4,40). Kvalitativnom analizom je također vidljivo da je održavanje roditeljskih sastanaka u nekim vrtićima bilo zabranjeno te se može zaključiti da se praksa odražavanja roditeljskih sastanaka razlikovala od vrtića do vrtića.

Ispitanici su se izjasnili da su djelomično zadovoljni suradnjom i komunikacijom s roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece u vrijeme pandemije (M=4,10). Suradnja obitelji i dječjeg vrtića uz istodobno prihvaćanje djece kao aktivnih partnera zajednički je interes svih dionika tog procesa (Višnjić Jevtić, Visković, Rogulj, Bogatić, Glavina, 2018). Važno je da obitelj i ustanova imaju zajednički interes, cilj i zadaću, a to je dijete, odnosno njegova dobrobit, potrebe i kapacitete.

Na dalje, većina ispitanika se djelomično slaže s tvrdnjom da bi se vrtić trebao više prilagoditi djetetu, nego dijete vrtiću (M=4,55), te da je obrazovni sustav u funkciji razvoja i napretka djeteta (M=4,50). Prijelaz i prilagodba je vrijeme kada se dijete prilagođava, navikava na novu situaciju (Lam i Pollard, 2006). Dužina trajanja prilagodbe ovisi o brojnim čimbenicima te se razlikuje od djeteta do djeteta, stoga je neophodno uvažavati individualni ritam i potrebe sve djece i njegovih obitelji. U Nacionalnom kurikulumu (2014: 15), ističe se da je „osobito važno da vrtić uvaži i adekvatno odgovori na potrebe roditelja koje se odnose na fleksibilnu organizaciju prihvata djeteta, prilagođavanje dnevnog ritma (prehrana, dnevni odmor) i slično.“

Ispitanici se uglavnom djelomično slažu da kvaliteta prilagodbe djeteta u vrtiću ovisi o odnosima između obitelji i vrtića (M=4,60). Kao što je već ranije istaknuto, odnos između vrtića i roditelja ima veliki utjecaj na prilagodbu djeteta. Roditelji i odgajatelji su osobe koje se

najintenzivnije skrbe o djetetu te je nužno osigurati izravnu, kvalitetnu i ohrabrujuću komunikaciju među njima kako bi informacije o djetetu mogle nesmetano i dvosmjerno cirkulirati (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014).

Prosječna vrijednost za česticu „*Zaštitne maske značajno otežavaju rad u skupini, posebice kada je adaptacija u tijeku*“ je $M=3,55$. Autorica Slunjski (2014) objašnjava kako dijete u najranijem djetinjstvu nastoji interpretirati neverbalne poruke (izrazi lica, mimika te govor tijela). U izravnim interakcijama s djetetom veći dio poruke se prenosi upravo putem neverbalne komunikacije, a manji dio glasom. Stoga se može zaključiti da zaštitne maske itekako mogu utjecati na odnos odgajatelja i djeteta, a pogotovo tijekom prilagodbe kada je ključno da odgajatelj stvori socio-emocionalnu vezu s djetetom.

U Tablici 1. je prikazano kako se većina ispitanika slaže da djeci tijekom prilagodbe pomaže prijelazni objekt. Od ukupnog broja ispitanika, prijelazne objekte kojih je najviše ispitanika navelo da se koriste tijekom adaptacije su deke, krpe i slično ($N=15$), slijede plišane ($N=10$) ili neke druge igračke ($N=9$), nakon toga idu dude varalice ($N=8$), boce ($N=7$) te fotografije majke ($N=2$). Neki ispitanici su naveli da ne znaju koje prijelazne objekte koriste ($N=1$) te da zbog pandemije nisu smjeli koristiti prijelazne objekte ($N=1$) ili su smjeli samo dudu varalicu ($N=1$). Prijelazni objekti mogu biti veoma korisni u ovom razdoblju. Osim što djeci daju osjećaj sigurnosti, pomažu i odgajateljima jer će na taj način lakše izdržati ‘kritične’ momente. Važno je naglasiti da prijelazni objekti koje dijete donosi od kuće budu primjereni, odnosno uredni i čisti (Rončević, 2006). U kvalitativnom dijelu istraživanja, brojni ispitanici su naveli da nije bilo dopušteno donositi prijelazne objekte u dječji vrtić zbog pandemije.

Na pitanje o tijeku adaptacije tijekom pandemije bilo je moguće označiti više odgovora. Najveći broj ispitanika se izjasnio da plan i način organizacije adaptacije u vrtiću ($N=13$) utječe na tijek adaptacije tijekom pandemije. I u kvalitativnom djelu je moguće vidjeti da su se svi ispitanici složili da se organizacija prijelaza i prilagodbe za vrijeme pandemije promijenila. Slijede odgovori temperament roditelja, vrsta privrženosti između roditelja i djeteta, način komunikacije roditelja i djeteta te način suradnje s roditeljem/ima ($N=12$). Nakon toga ispitanici ($N=10$) označuju dječji temperament i (ne)pripremljenosti roditelja i djeteta na novu situaciju kao ono što utječe na tijek adaptacije. Njih 9 je označilo opću obiteljsku situaciju djeteta i posebne potrebe ovog djeteta. 8 ispitanika je označilo česta poboljšavanja djeteta, a samo jedan ispitanik je za odgovor izabrao nešto drugo. Za usporedbu, rezultati istraživanja na uzorku odgajatelja, autorica Tatalović Vorkapić, Rajić i Pauletić (2020), prikazanih u knjizi „*Psihologija privrženosti i prilagodba u dječjem vrtiću*“, najveći broj odgajatelja označio je dječji temperament, vrstu privrženosti roditelja i djeteta te način komunikacije između roditelja

i djeteta, dok je organizacija rada u dječjem vrtiću tijekom adaptacije na trećem mjestu. Moguće je zaključiti da je za uspješnu prilagodbu u dječjem vrtiću tijekom pandemije organizacija adaptacije bila jedan od najvažnijih čimbenika.

6.1.2. Optimizam, zadovoljstvo životom, procjena suradnje i kvaliteta prijelaza tijekom pandemije na cijelom uzorku

Tablica 2: Deskriptivni parametri (M, SD, Min i Max= Raspon) na cijelom uzorku, te zasebno za ravnatelje i stručne suradnike

	M			SD			RASPON		
	SVI	R	SS	SVI	R	SS	SVI	R	SS
Skala optimizma	4,24	4,19	4,27	,51	,68	,42	3,17- 5,00	3,17- 4,83	3,67- 5,00
Skala zadovoljstva životom	4,25	4,71	4,00	,53	,28	,46	3,20- 5,00	4,40- 5,00	3,20- 5,00
Skala procjene suradnje	4,21	4,21	4,26	,29	,20	,33	3,68- 4,76	3,94- 4,47	3,68- 4,76
Općenito kvaliteta suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije	3,60	3,86	3,46	,50	3,78	,52	3,00- 4,00	3,00- 4,00	3,00- 4,00
Općenito kvaliteta suradnje s odgajateljima djece tijekom pandemije	4,00	4,29	3,85	,56	,76	,38	3,00- 5,00	3,00- 5,00	3,00- 4,00
Tijekom adaptacije u vrijeme pandemije je bilo poteškoća	2,85	2,43	3,08	1,14	1,39	,95	1,00- 4,00	1,00- 4,00	1,00- 4,00
Adaptacija tijekom pandemije je protekla	4,60	4,57	4,69	,50	,54	,51	4,00- 5,00	4,00- 5,00	4,00- 5,00

Analizirajući Tablicu 2, vidljivo je da su na skali optimizma i na skali procjene suradnje, odgovori ravnatelja i stručnih suradnika vrlo slični. Analizom prosječnih odgovora ravnatelja na skali optimizma su $M=4,19$, a za stručne suradnike $M=4,27$. Dok je na skali procjene suradnje za ravnatelje $M=4,21$, a za stručne suradnike $M=4,26$. Na skali zadovoljstva životom odgovori se razlikuju. Kod ravnatelja je $M=4,71$, a kod stručnih suradnika $M=4,00$ te se može reći da su ravnatelji zadovoljniji životom nego li stručni suradnici. Sljedećim četirima česticama ispitala se kvaliteta prijelaza tijekom pandemije. Ravnatelji i stručni suradnici se slažu da je adaptacija tijekom pandemije protekla zadovoljavajuće ili djelomično zadovoljavajuće te smatraju da je kvaliteta suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije srednja ili visoka. Za usporedbu, istraživanje autorica Lozančić i Mirošević (2021) je pokazalo kako odgajatelji

procjenjuju visoko kvalitetnu partnersku suradnju s roditeljima u vrijeme pandemije koronavirusa, te su optimistični u pogledu iniciranja suradnje i jačanja partnerstva.

Uvidom u utvrđene aritmetičke sredine, ravnatelji su zadovoljniji kvalitetom suradnje s odgajateljima ($M=4,29$) nego li stručni suradnici ($M=3,85$). Stručni suradnici više procjenjuju da je tijekom adaptacije bilo teškoća ($M=3,08$) nego li ravnatelji ($M=2,43$)

6.1.3. Rezultati korelacija fokusnih varijabli istraživanja na cijelom uzorku

Tablica 3. Korelacijska matrica fokusnih varijabli na cijelom uzorku

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. Optimizam	1,00	-,036	,12	-,14	-,12	,010	-,14	,32	,38	,35	-,15	-,02
2. Zadovoljstvo životom	-,04	1,00	,38	,30	,42	-,44	,16	,40	,48*	-,05	-,18	-,70**
3. Skala procjene suradnje	,12	,38	1,00	,08	-,08	-,23	,02	,06	,07	,01	-,12	,02
4. Općenito kvaliteta suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije	-,14	,30	,080	1,00	,19	-,15	-,04	,36	,35	,26	-,04	-,39
5. Općenito kvaliteta suradnje s odgajateljima djece tijekom pandemije	-,122	,42	-,08	,19	1,00	-,291	,19	,25	,24	,00	-,38	-,38
6. Tijekom adaptacije u vrijeme pandemije je bilo poteškoća	,010	-,44	-,23	-,15	-,29	1,00	-,23	-,24	-,28	,17	,37	,23
7. Adaptacija tijekom pandemije je protekla	-,14	,16	,02	-,042	,19	-,23	1,00	-,23	-,20	,26	,39	,04
8. Dob	,32	,40	,06	,36	,25	-,24	-,231	1,00	,97**	,46*	,02	-,45*
9. Radni staž	,38	,48*	,07	,35	,24	-,28	-,195	,97**	1,00	,45*	-,05	-,51*
10. Profesionalno sam se educirao/la iz područja prijelaza i prilagodbe	,35	-,05	,01	,26	,00	,17	,257	,45*	,45*	1,00	,32	-,10
11. Profesionalno sam se educirao/la iz područja suočavanja s pandemijom, mentalnog zdravlja, itd.	-,15	-,18	-,109	-,043	-,38	,37	,385	,018	-,05	,32	1,00	,32
12. Zaposlen/a sam na mjestu	-,02	-,70**	,02	-,39	-,38	,23	,04	-,45*	-,51*	-,10	,32	1,00

Zadovoljstvo životom je mjera dobrobiti koja podrazumijeva globalni osjećaj dobrobiti te ovisi o procjeni individue što znači da ga svaka osoba procjenjuje iz osobne perspektive ovisno o kriterijima koje si postavlja, očekivanjima i vrijednostima (Tatalović Vorkapić i Jelić Puhalo, 2015). Istraživanje je svojim rezultatima pokazalo da je zadovoljstvo životom statistički značajno pozitivno povezano s radnim stažem ($r= 0,48$, $p<0,05$) te je statistički značajno negativno povezano s mjestom zaposlenja ($r= -0,70$, $p<0,01$). Drugim riječima, zadovoljstvo životom je značajno veće kod ispitanika s dužim radnim stažem, te je značajno veće kod ravnatelja. Od svih odgojno-obrazovnih djelatnika pa tako i stručnih suradnika i ravnatelja se

očekuje pouzdanost, fleksibilnost i stabilnost u ponašanju iz čega proizlazi važnost zadovoljstva životom. Istraživanje autora Penezića (2006) je pokazalo da je zadovoljstvo životom stabilno tijekom vremena te da nema povezanosti s dobi ili spolom ispitanika.

Dob ravnatelja i stručnih suradnika je statistički značajno pozitivno povezana s radnim stažem ($r= 0,97$, $p<0,01$) i profesionalnom edukacijom iz područja prijelaza i prilagodbe ($r= 0,46$, $p<0,05$) te je statistički značajno negativno povezana s mjestom zaposlenja ($r= -0,45$, $p<0,05$). Drugim riječima, profesionalna edukacija raste s dobi, što je logično, te je dob veća kod ravnatelja. Prema Državnom pedagoškom standardu, odgajatelji, stručni suradnici i ravnatelji imaju obvezu profesionalnog usavršavanja prema planu i programu koji donosi ministar obrazovanja iz čega proizlazi da s porastom radnog staža raste i edukacija.

Na dalje, rezultati pokazuju da je radni staž statistički značajno pozitivno povezan s profesionalnom edukacijom iz područja prijelaza i prilagodbe ($r= 0,45$, $p<0,05$) te je statistički značajno negativno povezana s mjestom zaposlenja ($r= -0,51$, $p<0,05$). Drugim riječima, profesionalna edukacije raste s radnim stažem, te ravnatelji imaju veći radni staž nego stručni suradnici, što je i logično s obzirom na dob ispitanika u ovom istraživanju.

6.2. Kvantitativna i kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive ravnatelja

U drugom poglavlju, prikazat će se i raspraviti rezultati odgovora ravnatelja.

6.2.1. Procjena suradnje ravnatelja u dječjem vrtiću tijekom pandemije

Drugi dio deskriptivne analize odnosi se na rezultate ravnatelja prikazanih u Tablici 1. Promatrajući rezultate deskriptivne statistike vidljivo je u kojoj se mjeri ravnatelji slažu ili ne slažu s određenim tvrdnjama o suradnji u dječjem vrtiću tijekom pandemije.

Analizom prosječnih odgovora može se uočiti da su najveće razine postignute na česticama: „Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić roditelji dobiju osnovne informacije i savjete, kako bi se olakšala prilagodba djece u vrtiću.“ ($M=5,00$), „Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić, roditelji su dobili nove izmijenjene informacije i savjete u skladu sa novonastalom situacijom uzrokovanom Koronavirusom.“ ($M=5,00$), „Informacije i savjete koje roditelji dobiju u vrtiću pomažu im u olakšavanju prilagodbe djece na jaslice / vrtić.“ ($M=5,00$), „Imam mogućnost davanja prijedloga za planiranje, organizaciju i način provedbe adaptacije u vrtiću kojem radim.“ ($M=5,00$) te „U suradnji sa odgajateljima gradim odnos povjerenja.“ ($M=5,00$).

Aritmetička sredina (M) odgovora na ovim česticama je 5,00 što znači da su svi ravnatelji označili ove tvrdnje s najvišom razinom slaganja – „*slažem se*“. S druge strane, najmanje razine slaganja postignute su na česticama: „*Svakodnevno online (na stranicama vrtića) stavljamo korisne informacije o kvalitetnom prijelazu i prilagodbi za roditelje.*“ (M=3,00), „*Država investira u rane godine i roditeljstvo.*“ (M=2,71), „*Uključen/a sam u prijelaz i prilagodbu djece samo kada je u pitanju neka poteškoća.*“ (M=2,57) i „*Pandemija Koronavirusa je značajno negativno utjecala na prijelaz i adaptaciju koji su već sami po sebi izazovni za djecu i roditelje.*“ (M=1,86).

Vrlo visoku razinu slaganja ravnatelji su označili i na tvrdnjama: „*U vrtiću u kojem radim provodi se određeni oblik prilagodbe na jaslice / vrtić.*“ (M=4,86) i „*Informacije i savjete koje dajem roditeljima im pomažu da se lakše suočavaju s izazovima tijekom prilagodbe njihovog/ve djeteta/ce u jaslicama / vrtiću.*“ (M=4,86). Ravnatelji vrtića osim obavljanja poslova vezanih uz financijsko stanje vrtića ili za osoblje vrtića, ima važnu ulogu ostvarivanja suradnje sa roditeljima djece koja pohađaju taj vrtić, ali i prema samom djetetu. Ponašanje ravnatelja izravno utječe na ponašanje ostalih odgojno-obrazovnih djelatnika (Milanović, 2014).

Ispitanici također pokazuju visoku razinu slaganja s tvrdnjama „*Djeci tijekom prilagodbe pomaže prijelazni objekt (neki predmet ili omiljena igračka od kuće) tijekom boravka u jaslicama / vrtiću.*“ (M=4,71), „*Organizacija prijelaza tijekom pandemije Koronavirusa zahtijeva od stručnih suradnika/ravnatelja dodatnu edukaciju, trud i vrijeme.*“ (M=4,71), „*Kao stručni suradnik/ravnatelj, imam važnu ulogu u procesu prilagodbe djece u vrtiću.*“ (M=4,57), „*Dovoljno sam educirana o potrebama djece tijekom prijelaza i adaptacije.*“ (M=4,57) te s tvrdnjom „*Više bi se vrtić trebao prilagoditi djetetu, nego dijete vrtiću.*“ (M=4,71). Prema Bronfenbrennerovom modelu (1994) dijete se prilagođava vrtiću, ali isto tako je važno da se vrtić prilagođava djetetu.

Djelomičnim slaganjem, u rasponu procjena od M=3,71 do M=4,43 ravnatelji su procijenili sljedeće čestice: „*Svakodnevno dobivam povratne informacije od odgajatelja o aktivnostima i ponašanju djece tijekom perioda adaptacije.*“, „*Odgajatelji od mene traže stručne savjete s ciljem olakšavanja prilagodbe djece u vrtiću.*“, „*Kvalitetu suradnje sa odgajateljima tijekom adaptacije smatram zadovoljavajućom.*“, „*Većina djece nema težak prijelaz iz obiteljskog doma u jaslice/vrtić tijekom pandemije.*“, „*Roditelji su zadovoljni kvalitetom prijelaza i načinom adaptacije koji se odvijaju u ustanovi u kojoj radim tijekom pandemije.*“, „*Zadovoljan/na sam suradnjom i komunikacijom sa odgajateljima/roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece.*“, „*Predlažem i izrađujem korisne materijale za roditelje, bilo u tiskanom (brošure) ili online*

formatu (web-stranice vrtića)“, „Roditelji mi se često obraćaju po pitanju savjeta iz područja prijelaza i prilagodbe njihovog djeteta.“, „Iniciram i provodim edukacije s odgajateljima iz područja prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću.“, „Ponekad se moja očekivanja razlikuju od očekivanja odgajatelja u kontekstu organizacije prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću.“, „Broj djece uključene u skupinu povezan je s kvalitetom procesa prilagodbe.“, „Priprema za kvalitetan proces prilagodbe zahtijeva dodatni trud i vrijeme odgajatelja.“, „Dijete je posjetilo vrtić prije početka pedagoške/školske godine.“, „Održavamo roditeljske sastanke za roditelje / skrbnike novoupisane djece u vrtić / jaslice, tijekom pandemije.“, „Zadovoljna sam suradnjom i komunikacijom s roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece u vrijeme pandemije.“, „Obrazovni sustav je u funkciji razvoja i napretka djeteta.“, „Kvaliteta prilagodbe djeteta u vrtiću ovisi o odnosima između obitelji i vrtića.“ i „Zaštitne maske značajno otežavaju rad u skupini, posebice kada je adaptacija u tijeku.“. Promatraju li se aritmetičke sredine dobivenih rezultata čestica, moguće je konstatirati kako su na najveći broj čestica ispitanici izrazili da se možda ili djelomično slažu. Analizirajući rezultate ovog istraživanja može se zaključiti da se odgovori, odnosno iskustva iz prakse poprilično razlikuju od vrtića do vrtića. Važno je naglasiti da je posao ravnatelja ustanova ranoga i predškolskog odgoja i u „normalnim“ vremenima veoma širok i kompleksan, a izazovi s kojima se svakodnevno susreću su se dodatno povećali pojavom pandemije. No, svakako se može reći da su ravnatelji u ovom istraživanju, unatoč svemu, uspješno odgovorili na izazove pandemije Covid-19.

U Tablici 1. je prikazano kako je većina ravnatelja iskazala visoku razinu slaganja s tvrdnjom o korisnosti upotrebe prijelaznog objekta tijekom prilagodbe. Prijelazne objekte koje su ravnatelji istaknuli da se najčešće koriste tijekom adaptacije su deke, krpe i slično (N=5), zatim idu igračke (N=4) ili plišane igračke (N=3), nakon toga idu dude varalice (N=2), majice majke (N=1) te fotografije majke (N=1). Jedan ispitanik je naveo da nisu koristili prijelazne objekte tijekom pedagoške godine (N=1). Kao što je već prethodno rečeno, prijelazni objekti pomažu u prijelazu i prilagodbi na način da stvaraju vezu između obiteljskog doma i nove sredine u kojoj se dijete nalazi (Miljak, 1986) te na taj način djetetu pružaju osjećaj sigurnosti.

Na pitanje o tijeku adaptacije tijekom pandemije gdje je bilo moguće odabrati više odgovora, ravnatelji su kao najčešći odgovor odabrali temperament roditelja (N=4). Nakon toga slijede odgovori vrsta privrženosti između roditelja i djeteta, plan i način organizacije adaptacije u vrtiću i način suradnje s roditeljem/ima (N=3). Dva ravnatelja su označila odgovore dječji temperament, (ne)pripremljenosti roditelja i djeteta na novu situaciju, način komunikacije roditelja i djeteta čestim pobolijevanju djeteta kao one koji utječu na prijelaz djece tijekom

pandemije. Samo jedan ravnatelj je odabrao odgovor opće obiteljske situacije tog djeteta, dok niti jedan ravnatelj nije istaknuo posebne potrebe djeteta ili „nešto drugo“ kao odgovor. Temperament se definira kao „sklop bihevioralnih dispozicija koje tvore karakterističan način na koji osoba izražava svoje emocije i raspoloženja. Opisuje se riječima kao reaktivan, automatski, spontan i nesvjestan, čime se ukazuje da se radi o dijelu ličnosti koji nije pod utjecajem slobodne volje“ (Sindik, 2008, str. 147). Kada roditelj ima sličan temperament kao i njegovo dijete to mu omogućava lakše razumijevanje njegovog ponašanja i suosjećanje s djetetom. S druge strane, do problema može doći ako su temperamenti različiti, što roditeljima može otežati razumijevanje djeteta. Stoga je važno da roditelji prepoznaju svoj temperament i temperament svojega djeteta te da ih nastoje što je moguće više uskladiti.

6.2.2. Rezultati korelacija fokusnih varijabli kod ravnatelja

Tablica 4: Rezultati korelacija fokusnih varijabli kod ravnatelja

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. Optimizam	1,00	-,80*	-,72	-,31	,00	,42	-,07	,07	,11	,24	,31
2. Zadovoljstvo životom	-,80*	1,00	,51	,11	,39	-,23	,15	,19	,03	-,25	-,11
3. SPS	-,72	,51	1,00	,20	-,35	-,19	,43	-,43	-,56	-,32	,20
4. Općenito kvaliteta suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije je	-,31	,11	,20	1,00	,22	-,54	,47	,41	,41	,65	,17
5. Općenito kvaliteta suradnje s odgajateljima djece tijekom pandemije je	,00	,39	-,35	,22	1,00	-,47	,31	,77*	,70	,34	-,22
6. Tijekom adaptacije u vrijeme pandemije je bilo poteškoća	,42	-,23	-,19	-,54	-,47	1,00	-,54	-,15	-,23	-,08	,54
7. Adaptacija tijekom pandemije je protekla	-,07	,15	,43	,48	,31	-,54	1,00	,00	-,15	,09	,35
8. Dob	,07	,19	-,43	,41	,77*	-,15	,00	1,00	,96**	,79*	,00
9. Radni staž	,11	,03	-,56	,41	,70	-,23	-,15	,96**	1,00	,80*	-,21
10. Profesionalno sam se educirao/la iz područja prijelaza i prilagodbe	,24	-,25	-,32	,65	,34	-,08	,09	,79*	,80	1,00	,26
11. Profesionalno sam se educirao/la iz područja suočavanja s pandemijom, mentalnog zdravlja, itd.	,31	-,11	,20	,17	-,22	,54	,35	,00	-,21	,26	1,00

Optimizam je statistički značajno negativno povezan s zadovoljstvom životom ($r = -0,80, p < 0,05$), što znači da s porastom zadovoljstva životom optimizam opada. Ovaj rezultat je iznenađujući te bi bilo zanimljivo dodatno istražiti zbog čega je to tako. Je li niska razina optimizma povezana s trenutnom situacijom koronavirusa? Za usporedbu, istraživanjem

autorica Tatalović Vorkapić i Jelić Puhalo (2015), provedeno na uzorku odgajatelja, utvrdilo se da odgajatelji s višom razinom optimizma posjeduju veće zadovoljstvo životom te negativnu povezanost optimizma s dobi odgajatelja. Jedno od mogućih objašnjenja dobivenog rezultata je da kroz godine radnog staža, dolazi do fizičke i emocionalne iscrpljenosti, što je pokazalo i istraživanje autorice Crnčić (2016), provedeno na uzorku odgajatelja. Analizom rezultata došlo se do zaključka da razina optimizma opada s dobi i radnim stažem odgajatelja. No, veoma je važno da ravnatelji budu optimistični, odnosno da imaju pozitivno shvaćanje i gledanje na svijet te da budu skloni očekivati pozitivne ishode. U svakom slučaju, jedna od budućih istraživačkih smjernica bi svakako trebala uključivati analizu povezanosti optimizma i zadovoljstva života kod ravnatelja.

Na dalje, rezultati pokazuju da je kvaliteta suradnje s odgajateljima djece tijekom pandemije statistički značajno pozitivno povezana s dobi ravnatelja ($r= 0,77$, $p<0,05$), a dob je također statistički značajno pozitivno povezana s radnim stažem ($r= 0,96$, $p<0,01$) te profesionalnom edukacijom iz područja prijelaza i prilagodbe ($r= 0,79$, $p<0,05$). Drugim riječima, s porastom dobi, radnog staža i veće edukacije raste i kvaliteta suradnje s odgajateljima i stručnim suradnicima tijekom pandemije i prijelaza. Ovaj rezultat je logičan jer s porastom dobi, raste i radni staž te broj edukacija na kojima ravnatelji sudjeluju, a kojima upijaju nova znanja i nadograđuju postojeća. Usvajanjem novih znanja i kompetencija dolazi do inspiracije, novih ideja, pospješuje se razvoj kreativnosti što rezultira pozitivnim promjenama u praksi. Educiran i iskusan ravnatelj zasigurno ostvaruje kvalitetnu suradnju te ima otvorenu komunikaciju sa svim odgojno-obrazovnim djelatnicima.

Radni staž je statistički značajno pozitivno povezan s profesionalnom edukacijom iz područja prijelaza i prilagodbe ($r= 0,80$, $p<0,05$). Što znači da s porastom dobi raste i profesionalna edukacija iz područja prijelaza i prilagodbe. S obzirom da ravnatelji imaju obvezu trajnoga profesionalnog usavršavanja sukladno određenom planu i programu, ovaj rezultat je očekivan. U novim i nesigurnim situacijama, kao što je pandemija Covid-19, važno je da se svi, a pogotovo ravnatelji koji su pokretači promjena u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, profesionalno educiraju i upoznaju s načinima djelovanja te na taj način unaprijede kvalitetu rada. Važno je da ravnatelj, kao „lider učenja“ (Fullan, 2002), potiče, inicira i unaprjeđuje učenje svih djelatnika u ustanovi.

6.2.3. Kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19 iz perspektive ravnatelja

S obzirom da kvantitativna analiza ne može odgovoriti na sva pitanja, zbog načina postavljanja pitanja koji je ograničen već u samom početku, kvalitativnom analizom se može puno više doznati i otkriti. Otvorena pitanja su obrađena u okviru osnovne kvalitativne analize. Na osnovu odgovora ispitanika, procijenili su se oni koji su se najčešće javljali te su se grupirali u određene kategorije odgovora. Na osnovi njih su vidljive i frekvencije odgovora iz pojedine kategorije. S obzirom na aktualnost teme, ne postoji ovakvo niti slično istraživanje u Hrvatskoj, a ni šire, nije bilo moguće usporediti rezultate istraživanja.

Prvo pitanje otvorenog pitanja glasilo je: „Molim Vas da ukratko opišete svoju ulogu u organizaciji prijelaza djece iz obitelji u dječji vrtić.“. Od ukupno 7 odgovora ravnatelja, izdvojilo se 5 kategorija odgovora. Prva i najčešća kategorija odgovora odnosi se na organizaciju rada u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a odnosi se na suradnju i dogovor s odgajateljima i stručnim suradnicima, poslove za financijsko stanje vrtića i slično. Primjeri odgovora u prvoj kategoriji su: „*organizacija rada odgajatelja*“, „*osiguravanje materijalnih, financijskih i ljudskih preduvjeta*“, „*dogovor sa stručnom službom*“, „*dogovor s odgojiteljima*“, „*razgovori s odgojiteljima i stručnim suradnicima*“.

U drugoj kategoriji odgovora ističe se neposredan, aktivni rad ravnatelja. Po potrebi, uloga ravnatelja je da se uključuje izravno u odgojno-obrazovni rad, kao podrška odgajateljima, roditeljima. Primjeri odgovora u ovoj kategoriji su: „*radim neposredno u redovnim skupinama*“, „*opservacija djece tijekom adaptacije*“, „*aktivno surađivala sa roditeljima i stručnim timom*“.

Treća kategorija se odnosi na rad i suradnju s roditeljima, odnosno održavanje roditeljskih sastanaka za novoupisanu djecu, individualne razgovore po potrebi i slično. Sljedeće rečenice najbolje odražavaju tu kategoriju: „*vođenje uvodnih roditeljskih sastanaka gdje nastojimo odgovoriti na sve upite roditelja i dati im sve potrebne informacije i "alate" kojima bi mogli olakšati prilagodbu*“, „*dobri temelji sa "novim" roditeljima*“, „*vođenje informativnog razgovora*“, „*individualni razgovori s roditeljima*“, „*Organizacija i vođenje prvog roditeljskog sastanka*“.

Preostale dvije kategorije javljaju se kod jednog ravnatelja, a odnose se na organiziranje edukacija za zaposlenike i roditelje i na superviziju.

Tablica 5: Prikaz kategorija o ulozi ravnatelja (1. pitanje)

Kategorija	N
Organizacija rada	9
Neposredan, aktivni rad ravnatelja	3
Rad i suradnju s roditeljima	3
Edukacija	1
Supervizija	1

Na drugo pitanje otvorenog tipa „Smatrate li da se organizacija prijelaza promijenila tijekom pandemije Koronavirusa i kako?“, svi ravnatelji smatraju da se organizacija prilagodbe i prijelaza promijenila u odnosu na stanje prije pojave pandemije Covid-19. Odgovore se moglo svrstati u 4 kategorije.

Prva kategorija odgovora se odnosi na zadržavanje roditelja u prostoru dječjeg vrtića, odnosno vrijeme boravka roditelja u vrtiću je smanjeno. Neki ispitanici su istaknuli skraćeni boravak roditelja kao pozitivnu promjenu, dok su neki ispitanici zbog smanjene mogućnosti komunikacije i suradnje s roditeljima to istaknuli kao negativnu promjenu. Odgovori koji potkrepljuju ovu kategoriji su: „*roditelji se sa djetetom kraće zadržavaju u sobi*“, „*vrlo kratko zadržavanje po dolasku i odlasku djeteta*“, „*Skraćenim boravkom roditelja*“, „*vremenski smanjen boravak u prostorima vrtića*“, „*Roditelji nemaju mogućnost ulaska i zadržavanja u prostoru vrtića*“.

Druga kategorija odgovora uključuje sudjelovanje roditelja u procesu prijelaza i prilagodbe djeteta na dječji vrtić, a podrazumijeva skraćeni boravak roditelja u skupini s djetetom, nemogućnost preklapanja roditelja u skupini te mogućnost prisutnosti samo jednog roditelja u skupini. Odgovori u ovoj kategoriji su: „*samo jedan roditelj prisutan*“, „*bez preklapanja roditelja*“, „*Kraći period adaptacije u prisutnosti roditelja*“, „*Smanjila se mogućnost sudjelovanja roditelja u procesu s djetetom*“. Kao što je već ranije spomenuto, važno je da djeca postupno usvoje promjene s kojima se susreću, da ih se u tome ne požuruje, odnosno da se vrtić prilagodi potrebama svakog djeteta.

Treća kategorija odgovora, s nešto manjom čestinom, odnosi se na nove, pojačane higijenske mjere u dječjim vrtićima, a uključuje sljedeće odgovore: „*vrlo stroge higijenske mjere*“, „*pojačanih higijenskih standarda*“. Mjere i preporuke je Ministarstvo znanosti i

obrazovanja propisao za sve vrtiće u Hrvatskoj i bilo je obavezno organizirati rad u skladu s propisanim uvjetima.

Posljednja kategorija - komunikacija, uključuje samo jedan odgovor, a odnosi se na otežanu komunikaciju s roditeljima te potrebu za prilagođavanjem dosadašnjeg načina komuniciranja. Odgovor u ovoj kategoriji je: „*Otežana je definitivno komunikacija s roditeljima, no trudimo se biti maksimalno dostupni putem telefonskih poziva, na viber grupama te smo dodatnu pažnju posvetili facebook grupama gdje objavljujemo informacije i fotografije aktivnosti za svaku skupinu, na što roditelji jako dobro reagiraju.*“, „*mogućnost individualnih sastanaka*“.

U sklopu diplomskog rada, autorice Terlević (2020: 37) provedeno je istraživanje čiji je cilj bio „istražiti kako ravnateljci percipiraju uvjete i mogućnosti za razvoj profesionalnih kompetencija, kako razumijevaju i doživljavaju svoje vođenje te koje su prepreke učinkovitoj praksi vođenja u hrvatskom kontekstu ranog odgoja, uključujući stjecanje uvida u njihova iskustva vođenja u okolnostima uzrokovanim pandemijom Covid-19 virusne infekcije.“. Izazovi s kojima su se ravnateljice u tom istraživanju susretale, vrlo su slični odgovorima ispitanika ovog istraživanja. Izazovi se odnose na rad s roditeljima, a tiče se najviše komunikacije s roditeljima. Na dalje, veliki izazov je predstavljala organizacija rada i osiguravanje uvjeta za rad u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Osim toga, izazovi koji se ističu u istraživanju Terlević (2020) se tiču neizvjesnosti u novim okolnostima, brige o financijskim sredstvima te donošenju odluke o zatvaranju ustanove.

Tablica 6: Prikaz kategorija o promjeni organizacije (2. pitanje)

Kategorija	N
Zadržavanje roditelja	4
Sudjelovanje roditelja u adaptaciji	3
Higijenske mjere	2
Komunikacija	1

Treće pitanje otvorenog pitanja glasilo je „Molim Vas navedite sve značajne aspekte prijelaza na koje je pandemija Koronavirusa značajno NEGATIVNO utjecala.“. Šest od sedam ispitanih ravnatelja se složilo da je pandemija Covid-19 imala negativan utjecaj na različite aspekte prijelaza, dok je jedan ispitanik naveo da pandemije nije negativno utjecala na niti jedan aspekt.

Najveći broj ravnatelja istaknuo je suradnju s roditeljima kao aspekt na koji je pandemija negativno utjecala. Primjeri odgovora u ovoj kategoriji su „nedostatak dnevne komunikacije s roditeljima“, „Roditelji dovode djecu samo do vrata vrtića ili mogu boraviti u vrtiću oko 15 minuta uz nošenje maske“, „roditeljski sastanci se održavaju rjeđe, radionice nikako“, „Suradnja roditelja i odgajatelja nedostatna i ne može je nadomjestiti virtualna komunikacija, bitno manji uvid roditelja u svakodnevne aktivnosti, te nedostatak druženja, radionica izleta i slično“ te „Ulazak i boravak roditelja“. U radu autorica Tatalović Vorkapić i Polanec (2019), gdje se opisuje iskustvo iz prakse o organizaciji prilagodbe u Dječjem vrtiću „Vrapčić“ u Šenkovcu, ističe se važnost individualnog razgovora s roditeljima, u mirnoj atmosferi, bez ometanja drugih te važnost pružanja podrške roditeljima savjetima kako bi mogao biti efikasan oslonac svome djetetu.

Druga kategorija odgovora odnosi se na druženje djece iz različitih odgojno-obrazovnih skupina što je bilo zabranjeno od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja. Primjeri odgovora u ovoj kategoriji su: „djeca iz jedne odgojne skupine ne mogu posjećivati djecu druge odgojne skupine“, „Udaljavanje djece iz drugih grupa“.

Preostale 4 kategorije javile su se kod samo jednog ispitanika, a radi se o produženoj adaptaciji djece, o narušenom kontinuitetu boravka djece u dječjem vrtiću zbog čestih bolovanja, te o nesigurnosti oko upisa djeteta u vrtić.

Tablica 7: Prikaz kategorija o negativnom utjecaju pandemije (3. pitanje)

Kategorija	N
Suradnja s roditeljima	6
Druženje grupa	2
Adaptacija	1
Kontinuitet	1
Nesigurnost oko upisa	1
Ništa	1

Četvrto pitanje otvorenog tipa: „Molim Vas navedite sve značajne aspekte prijelaza na koje je pandemija Koronavirusa značajno POZITIVNO utjecala.“. Ukupno sedam odgovora ravnatelja svrstalo se u osam kategorija što znači da se odgovori u ovoj kategoriji poprilično razlikuju.

Prva kategorija odnosi se na uvođenje reda u organizaciju rada vrtića. Primjeri odgovora u prvoj kategoriji su: „*Bolja strukturiranost*“, „*Više reda posvuda*“. Druga kategorija odnosi se na podršku i povezanost svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Sljedeće rečenice najbolje odražavaju tu kategoriju: „*Više usmjerenja na potrebe svih dionika odgojno obrazovnog procesa*“, „*Povezani smo svi skupa i više pazimo jedni na druge*“. Treća kategorija se odnosi na dovođenje i odvođenje djece u dječji vrtić. Primjeri odgovora u ovoj kategoriji su: „*Poštivanje dogovora dovođenja o odvođenja djece*“, „*Skraćeno "preuzimanje" djece*“. Ostalih pet kategorija javilo se kod samo jednog ispitanika, a odnose se na češći boravak na vanjskom prostoru, obraćanje više pažnje na zdravstveno stanje djece, na upotrebu modernih tehnologija, na nove oblike suradnje s roditeljima, a jedan odgovor bilo je da pandemija nije pozitivno utjecala niti na jedan aspekt.

Tablica 7: Prikaz kategorija o pozitivnom utjecaju pandemije (4. pitanje)

Kategorija	N
Uvođenje reda	2
Podrška	2
Dovođenje/odvođenje djece	2
Zdravstveno stanje djece	1
Boravak vani	1
Upotreba modernih tehnologija	1
Novi oblici suradnje s roditeljima	1
Ništa	1

Na peto pitanje otvorenog tipa: „Molim Vas da ukratko opišete Vaše iskustvo iz prakse tijekom pandemije Koronavirusa vezano uz prijelaz djece u jaslice/vrtić.“ većina ravnateljica je izdvojila pozitivno iskustvo. Odgovori su podijeljeni u 4 kategorije.

U prvoj kategoriji odgovora se ističe važnost kvalitetne pripreme što je upravo povezano s prvom hipotezom u kojoj se očekuje prilagodba postojeće organizacije prijelaza i prilagodbe s obzirom na pandemiju Covid-19. Odgovori koji potkrepljuju ovu kategoriju su: „*Dobro pripremljen roditelj i dijete te odgojitelj koji zna i sve protekne izvrsno za sve dionike*“, „*Nakon početnih nesigurnosti i zabrinutosti.... Brzo smo se posložili.... Donijeli nova zaštitna pravila*“, „*Pa, rekla bih da smo kao tim vrlo uspješno odradili adaptaciju. Nastojali smo dodatnu pažnju posvetiti roditeljima i djeci i mislim da smo to dobro odradili. Imamo izvrsne, vrijedne i*

sposobne odgojitelje“, „*Roditeljima smo davali termine kako u jednoj odgojnoj skupini ne bi boravilo više roditelja zajedno u isto vrijeme. Uglavnom nije bilo značajnijih problema vezano uz prijelaz.*“.

Preostale tri kategorije, kao što se može vidjeti, javljale su se kod jednog ispitanika, a odgovori su ovoj kategoriji uključuju organizaciju edukacija preko ZOOM platforme, jedan ispitanik je naveo da je sve prošlo kao i obično, a jedan je naveo negativno iskustvo u kojem se ističe zahtjevnost organizacije adaptacije u vrijeme pandemije: „*Vrlo zahtjevna godina, kako organizacijski tako i ljudski, posebno teško bilo je obavještavati roditelje o samoizolaciji djeteta, odnosno čitave skupine, a prva takva situacije bila je u najmlađoj jasličkoj skupini, gdje su neka djeca bila još u fazi adaptacije*“.

Tablica 8: Prikaz kategorija o iskustvu iz prakse (5. pitanje)

Kategorija	N
Priprema	4
Bez promjena	1
Edukacije	1
Zahtjevnost	1

Šesto pitanje otvorenog tipa glasilo je: „Možete li, molim Vas opisati jednu pozitivnu situaciju prijelaza i prilagodbe bez navođenja identifikacije djeteta.“. Na ovom pitanju izdvojene su tri kategorije odgovora.

Većina ravnatelja je kao pozitivno iskustvo izdvojila uspješnu prilagodbu djece u vrtiću usprkos okolnostima u kojima se prilagodba odvijala. Sljedeće rečenice najbolje odražavaju ovu kategoriju „*Dijete je prilagodbu odradilo izvrsno, propričalo kroz mjesec dana boravka u vrtiću, majka se vratila na posao i ostvarila potpuno povjerenje u odgojitelje i vrtić, stalno izražava svoje zadovoljstvo.*“, „*Uglavnom nije bilo značajnijih problema vezano uz prijelaz.*“, „*Pozitivno..... Povjerenje roditelja.... Dobra suradnja.... Jasna očekivanja svih.... Odražava se na dijete i adaptaciju*“, „*Iz cijele takve situacije i neizvjesnosti, sva djeca, osim jedne djevojčice, uspješno su prošla prilagodbu*“.

Dva ravnatelja su odgovorila da ne mogu izdvojiti niti jedno pozitivno iskustvo i situaciju prijelaza i prilagodbe, a jedan odgovor odnosio se na dobru i kvalitetnu organizaciju rada:

„Roditeljima smo davali termine kako u jednoj odgojnoj skupini ne bi boravilo više roditelja zajedno u isto vrijeme“.

Tablica 9: Prikaz kategorija o pozitivnoj situaciji (6. pitanje)

Kategorija	N
Uspješna prilagodba	4
Nisu mogli navesti	2
Organizacija rada	1

Sedmo pitanje otvorenog tipa glasilo je „Možete li, molim Vas opisati jednu negativnu situaciju prijelaza i prilagodbe bez navođenja identifikacije djeteta.“. Odgovori na ovo pitanje podijeljeni su u 4 kategorije. Dvoje ravnatelja izdvojilo je teškoće s prilagodbom kao negativno iskustvo, kojih je ipak bilo u manjoj mjeri nego li uspješnih prilagodbi. Odgovori u ovoj kategoriji su: „Djevojčica je imala prilično dugu adaptaciju, odbijala bi svaku "novu" osobu.“, „Samo kod jedne djevojčice neuspješna prilagodba“. Nije moguće procijeniti je li teška prilagodba razlog promjena u organizaciji zbog pandemije ili bi prilagodba i u „normalnim“ uvjetima bila otežana.

Dvoje ravnatelja nije moglo izdvojiti niti jednu negativnu situaciju. Posljednje dvije kategorije javile su se samo kod dvoje ispitanika, a uključuju odbijanje ulaska djeteta u sobu zbog nošenja maski odgajatelja te lošu pripremu i organizaciju odgojno-obrazovnog rada.

Tablica 10: Prikaz kategorija o negativnoj situaciji (7. pitanje)

Kategorija	N
Adaptacija	2
Nisu mogli navesti	2
Nošenje maski	1
Priprema i organizacija rada	1

Posljednje, osmo pitanje otvorenog tipa bilo je „Ukoliko imate još nekih komentara ili smatrate da je nešto potrebno istaknuti molim Vas da to navedete.“, no niti jedan ravnatelj nije ništa napisao.

6.3. Kvantitativna i kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19, te optimizma i zadovoljstva životom iz perspektive stručnih suradnika

U trećem poglavlju, prikazat će se i raspraviti rezultati odgovora stručnih suradnika.

6.3.1. Procjena suradnje stručnih suradnika u dječjem vrtiću tijekom pandemije

Treći dio deskriptivne analize odnosi se na rezultate stručnih suradnika prikazanih u Tablici 1. Promatrajući rezultate deskriptivne statistike vidljivo je u kojoj se mjeri stručni suradnici slažu ili ne slažu s određenim tvrdnjama o suradnji u dječjem vrtiću tijekom pandemije.

Analizom prosječnih odgovora vidljivo je da su čestice s najvišom razine slaganja, kao i kod ravnatelja, „U vrtiću u kojem radim provodi se određeni oblik prilagodbe na jaslice / vrtić.“ (M=5,00), „Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić roditelji dobiju osnovne informacije i savjete, kako bi se olakšala prilagodba djece u vrtiću.“ (M=5,00), „Prije polaska djeteta u jaslice / vrtić, roditelji su dobili nove izmijenjene informacije i savjete u skladu sa novonastalom situacijom uzrokovanom Koronavirusom.“ (M=5,00) i „Informacije i savjete koje roditelji dobiju u vrtiću pomažu im u olakšavanju prilagodbe djece na jaslice / vrtić.“ (M=4,92). Najniža razina slaganja je također kao i kod ravnatelja, „Svakodnevno online (na stranicama vrtića) stavljamo korisne informacije o kvalitetnom prijelazu i prilagodbi za roditelje.“ (M=2,69).

Za razliku od ravnatelja, stručni suradnici se u manjoj mjeri slažu s tvrdnjom „Imam mogućnost davanja prijedloga za planiranje, organizaciju i način provedbe adaptacije u vrtiću kojem radim.“ (M=4,54), dok se u većoj mjeri slažu s tvrdnjom da su uključeni u prijelaz i prilagodbu djece samo kada je u pitanju neka poteškoća (M=3,15) te da je „Pandemija Koronavirusa značajno negativno utjecala na prijelaz i adaptaciju koji su već sami po sebi izazovni za djecu i roditelje.“ (M=3,54). Ovi rezultati nisu iznenađujući s obzirom da su neki od stručnih suradnika koji su sudjelovali u ovom istraživanju, stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijskog profila koji imaju razvijene specifične profesionalne kompetencije i čija je glavna uloga rad s djecom s posebnim potrebama.

Visoku razinu slaganja stručni suradnici su također pokazali na tvrdnjama „Kvalitetu suradnje sa odgajateljima tijekom adaptacije smatram zadovoljavajućom.“ (M=4,77), „Priprema za kvalitetan proces prilagodbe zahtijeva dodatni trud i vrijeme odgajatelja.“ (M=4,77), „U suradnji sa odgajateljima gradim odnos povjerenja.“ (M=4,77), „Informacije i savjete koje dajem roditeljima im pomažu da se lakše suočavaju s izazovima tijekom prilagodbe

njihovog/ve djeteta/ce u jaslicama / vrtiću.“ (M=4,69), „Kao stručni suradnik/ravnatelj, imam važnu ulogu u procesu prilagodbe djece u vrtiću.“ (M=4,54), „Zadovoljan/na sam suradnjom i komunikacijom sa odgajateljima/roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece.“ (M=4,54), „Dovoljno sam educirana o potrebama djece tijekom prijelaza i adaptacije.“ (M=4,54), „Održavamo roditeljske sastanke za roditelje / skrbnike novoupisane djece u vrtić / jaslice, tijekom pandemije.“ (M=4,54), „Obrazovni sustav je u funkciji razvoja i napretka djeteta.“ (M=4,54), te „Kvaliteta prilagodbe djeteta u vrtiću ovisi o odnosima između obitelji i vrtića.“ (M=4,54).

Djelomičnim slaganjem, u rasponu procjena od M=3,31 do M=4,77 stručni suradnici su procijenili čestice: *„Svakodnevno dobivam povratne informacije od odgajatelja o aktivnostima i ponašanju djece tijekom perioda adaptacije.“, „Odgajatelji od mene traže stručne savjete s ciljem olakšavanja prilagodbe djece u vrtiću.“, „Većina djece nema težak prijelaz iz obiteljskog doma u jaslice/vrtić tijekom pandemije.“, „Roditelji su zadovoljni kvalitetom prijelaza i načinom adaptacije koji se odvijaju u ustanovi u kojoj radim tijekom pandemije.“, „Predlažem i izrađujem korisne materijale za roditelje, bilo u tiskanom (brošure) ili online formatu (web-stranice vrtića)“, „Roditelji mi se često obraćaju po pitanju savjeta iz područja prijelaza i prilagodbe njihovog djeteta.“, „Iniciram i provodim edukacije s odgajateljima iz područja prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću.“, „Ponekad se moja očekivanja razlikuju od očekivanja odgajatelja u kontekstu organizacije prijelaza i prilagodbe djece u vrtiću.“, „Broj djece uključene u skupinu povezan je s kvalitetom procesa prilagodbe.“, „Organizacija prijelaza tijekom pandemije Koronavirusa zahtijeva od stručnih suradnika/ravnatelja dodatnu edukaciju, trud i vrijeme.“, „Dijete je posjetilo vrtić prije početka pedagoške/školske godine.“, „Zadovoljna sam suradnjom i komunikacijom s roditeljima tijekom prijelaza i prilagodbe djece u vrijeme pandemije.“, „Više bi se vrtić trebao prilagoditi djetetu, nego dijete vrtiću.“, te „Zaštitne maske značajno otežavaju rad u skupini, posebice kada je adaptacija u tijeku.“*

U Tablici 1. je prikazano kako je većina stručnih suradnika odgovorila da se slaže da djeci tijekom prilagodbe pomaže prijelazni objekt (M=4,85). Prijelazne objekte koje su stručni suradnici istaknuli da se najčešće koriste tijekom adaptacije su također deke, krpe i slično (N=10), zatim slijede odgovori plišane igračke (N=7), boce (N=7), nakon toga idu dude varalice (N=6), druge igračke (N=5) te majice majke (N=1). 1 stručni suradnik je naveo da nije upoznat s time koji prijelazni objekti se koriste, dok je 1 naveo da su zbog pandemije Covid-19 koristili samo dudu varalicu.

Na pitanje o tijeku adaptacije tijekom pandemije, čak pet stručnih suradnika izabralo je označiti sve ponuđene odgovore, osim odgovora nešto drugo. Najveći broj stručnih suradnika odabralo je da je na tijek adaptacije tijekom pandemije utjecao način komunikacije roditelja i djeteta te plan i način organizacije adaptacije u vrtiću (N=10). Slijedi odgovor vrsta privrženosti između roditelja i djeteta, posebne potrebe ovog djeteta i način suradnje s roditeljem/ima (N=9). Nakon toga najviše stručnih suradnika (N=8) se odlučilo za odgovor dječji temperament, temperament roditelja, (ne)pripremljenost roditelja i djeteta na novu situaciju te za opću obiteljsku situaciju tog djeteta. Šest stručnih suradnika odabralo je odgovor česta pobolijevanja djeteta, a samo jedan stručni suradnik izabrao je odgovor nečim drugim.

6.3.2. Rezultati korelacija fokusnih varijabli kod stručnih suradnika

Tablica 5: Rezultati korelacija fokusnih varijabli kod stručnih suradnika

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. Optimizam	1,00	,27	,52	-,15	-,20	-,44	-,09	,36	,46	,38	-,33
2. Zadovoljstvo životom	,27	1,00	,59*	-,06	,20	-,43	,32	,32	,40	-,02	,04
3. Skala procjene suradnje	,52	,59*	1,00	,08	,00	-,25	-,13	,40	,41	,17	-,17
4. Općenito kvaliteta suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije je	-,15	-,06	,08	1,00	-,03	,18	-,22	,19	,15	,10	,07
5. Općenito kvaliteta suradnje s odgajateljima djece tijekom pandemije je	-,20	,20	,00	-,03	1,00	,030	,10	-,46	-,46	-,34	-,46
6. Tijekom adaptacije u vrijeme pandemije je bilo poteškoća	-,44	-,43	-,25	,18	,030	1,00	-,07	-,35	-,39	,38	,24
7. Adaptacija tijekom pandemije je protekla:	-,09	,32	-,13	-,22	,10	-,07	1,00	-,34	-,19	,35	,42
8. Dob	,36	,32	,40	,19	-,46	-,35	-,34	1,00	,96**	,15	,27
9. Radni staž	,46	,40	,41	,15	-,46	-,39	-,19	,96**	1,00	,21	,25
10. Profesionalno sam se educirao/la iz područja prijelaza i prilagodbe	,38	-,02	,17	,10	-,34	,38	,35	,15	,21	1,00	,42
11. Profesionalno sam se educirao/la iz područja suočavanja s pandemijom, mentalnog zdravlja, itd.	-,33	,04	-,17	,07	-,46	,24	,42	,27	,25	,42	1,00

Prema procjeni stručnih suradnika, zadovoljstvo životom je statistički značajno pozitivno povezano sa Skalom procjene suradnje ($r= 0,59$, $p<0,05$). To znači da stručni suradnici zadovoljniji životom, procjenjuju višu razinu suradnje u dječjem vrtiću tijekom prilagodbe. Ovaj rezultat je očekivan s obzirom da su i druga istraživanja pokazala da „osobe koje su zadovoljne svojim životom ostvaruju bolje socijalne odnose, otpornije su na stres,

učinkovitije na radnom mjestu, zdravije su i emocionalno stabilnije“ (Diener i sur.,2002.; Hills i Argyle, 2001.; Lyubomirsky, 2001, prema Brajša-Žganec i Kaliterna Lipovčan, 2006: 724).

Dob stručnih suradnika statistički je značajno pozitivno povezana sa radnim stažem ($r=0,96$, $p<0,01$), što podrazumijeva da što su stručni suradnici stariji, imaju više radnog staža, što je i logično.

6.3.3. Kvalitativna analiza organizacije prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću tijekom pandemije Covid-19 iz perspektive stručnih suradnika

Od ukupno 13 odgovora na prvo pitanje otvorenog tipa „Molim Vas da ukratko opišete svoju ulogu u organizaciji prijelaza djece iz obitelji u dječji vrtić.“, 7 njih se odnosilo na pomoć tijekom prilagodbe. Primjeri odgovora u prvoj kategoriji su: „*neposredna pomoću skupini*“, „*sugeriranje postupaka kako bi se olakšala prilagodba djeteta*“, „*organizacija dolaska djece u skupinu, praćenje prilagodbe, podrška roditeljima tijekom prilagodbe, podrška odgojiteljima i djeci, boravak u skupini tijekom prilagodbe...*“, „*Pomoć u adaptaciji*“, „*Promišljanje o individualnim potrebama i karakteristikama svakog djeteta te prema tome omogućavanje što lakše prilagodbe.*“, „*podrška odgajateljima*“, „*praćenje djece*“.

Druga kategorija, s također 7 odgovora, odnosila se na rad s roditeljima, prije dolaska djeteta u dječji vrtić, a odnosi se na održavanje inicijalnih razgovora, po potrebi individualnih informacija i održavanje roditeljskih sastanaka. Primjeri takvih odgovora su: „*provođenje inicijalnih razgovora*“, „*savjetodavni razgovori s odgojiteljima i roditeljima.*“, „*podrška roditeljima tijekom adaptacije*“, „*Sudjelujem u dogovoru i organizaciji prijema djece u vrijeme prilagodbe u suradnji s odgojiteljicama i pedagoginjom.*“, „*Održavanje roditeljskog sastanka za roditelje novoupisane djece*“, „*priprema i održavanje Aktiva s odgojiteljima i sastanaka s roditeljima*“, „*realizacija roditeljskog sastanka za roditelje novoupisane djece*“.

U trećoj kategoriji odgovora, 4 stručna suradnika su istaknula edukacije kao jednu od uloga koju imaju u organizaciji prijelaza djece, a odnose se na edukacije roditelja, odgajatelja i drugih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Ovu kategoriju odgovora mogu potkrijepiti sljedeći odgovori: „*Edukacija roditelja i odgojitelja*“, „*Informiranje roditelja o potrebama i pravima djeteta i obitelji tijekom prilagodbe*“, „*Pisani materijali za roditelje (letci, online članci). Radionice s odgajateljima o temi prilagodbe. Individualno savjetovanje roditelja po potrebi.*“, „*educirala sam odgajatelje u načinu komunikacije s djecom prilikom vremena adaptacije.*“, „*Priprema materijala za roditelje i odgojitelje*“.

Dvoje stručnih suradnika odgovorila su da njihova uloga podrška tijekom adaptacije djece s posebnim potrebama, te na kraju, jedan odgovor je bio da je stručni suradnik uključen u sve aspekte organizacije prijelaza.

Tablica 11: Prikaz kategorija o ulozi stručnih suradnika (1. pitanje)

Kategorija	N
Prilagodba	7
Rad s roditeljima	7
Edukacije	4
Prilagodba djece s posebnim potrebama	2
Svi aspekti	1

Na drugo pitanje otvorenog tipa „Smatrate li da se organizacija prijelaza promijenila tijekom pandemije Koronavirusa i kako?“, svi stručni suradnici su se složili da je došlo do promjene. Od ukupno 13 odgovora, 9 njih se odnosilo na skraćeni boravak roditelja u skupini. Primjeri odgovora u prvoj kategoriji su „*roditeljska mogućnost boravka s djetetom u skupini se skratio i formalizirao, na po 15 minuta kroz 2-3 dana, što svakako ne može biti dovoljno svakom djetetu.*“, „*skraćivanjem boravka roditelja u skupini*“, „*Roditelji ne mogu biti s djecom u skupini više vremena kao što su prije bila.*“, „*roditelji puno manje mogu boraviti u prostorijama vrtića*“, „*roditelji ostaju nešto kraće u skupini*“, „*kraći boravak roditelja u skupini*“, „*Roditelji kraće vrijeme borave s djetetom u skupini tijekom perioda prilagodbe u odnosu na vrijeme prije pandemije*“, „*Smanjili smo boravak roditelja u skupini, roditelj boravi s djetetom prvi dan u skupini popodne kad nema druge djece*“. Skraćeni boravak roditelja može imati negativan utjecaj na prijelaz i prilagodbu jer vrijeme koje roditelj provodi u skupini koristi djetetu, ali isto tako i roditelju koji također vrlo emocionalno doživljavaju odvajanje od djeteta, na način da tijekom procesa prilagodbe odgajatelji roditelju pružaju podršku i daju savjete.

Preostali odgovori raspoređeni su u osam kategorija i ukazuju na sljedeće promijene: nemogućnost ulaska roditelja u prostor vrtića, promjene pravila prilikom dovođenja i odvođenja djece, promjene u organizaciji roditeljskih sastanaka, prehrane i događanja, smanjenu razinu suradnje odgajatelja i roditelja koja rezultira manjom razine podrške koju roditelji dobivaju: „*radi manje intenzivne suradnje odgajatelja i roditelja (pridržavanje mjera), roditelji ne dobivaju jednaku količinu podrške, a procjenjujem kako im je potrebna i veća podrška obzirom na dodatne izvore stresa (pandemija).*“, jedan stručni suradnik je naveo pozitivnu promjenu u

korištenju suvremenih načina komunikacije: „*informiranje foto-zapisima i koristeći viber grupe i mailing liste je učestalija, te su roditelji na taj način redovitije informirani o radu u vrtiću, nego li ranije.*“. Može se zaključiti da je pandemija Covid-19 na neki način „prisilila“ odgojno-obrazovne djelatnike da počnu ili da češće koriste neku od modernih tehnologija u svojem radu. Jedan od odgovora također je bio „*Teško mi je odgovoriti na to pitanje jer sam tek prije tjedan dana počela raditi kao stručni suradnik u vrtiću.*“.

Tablica 12: Prikaz kategorija o promjeni organizacije (2. pitanje)

Kategorija	N
Skraćeni boravak roditelja	9
Roditeljski sastanci	2
Nemogućnost ulaska roditelja u prostor vrtića	1
Dovođenje/odvođenje djece	1
Organizacija prehrane	1
Organizacija događanja	1
Suradnja odgajatelja i roditelja	1
Suvremeni oblici komunikacije	1
Teško mi je odgovoriti	1

Na treće pitanje otvorenog tipa „Molim Vas navedite sve značajne aspekte prijelaza na koje je pandemija Koronavirusa značajno NEGATIVNO utjecala.“, najveći broj stručnih suradnika je odgovorio da je na suradnju s roditeljima pandemija imala negativan utjecaj.

Prvu kategoriju odgovora mogu potkrijepiti sljedeći primjeri: „*Bilo je manje direktne komunikacije roditelja i odgojitelja prošle jeseni, tamo gdje bi pomogao dulji boravak roditelja u skupini nije bio moguć*“, „*kraći boravak roditelja u skupini*“, „*lošija komunikacija s roditeljima, roditelje se ne viđa na dnevnoj razini*“, „*Manja mogućnost interakcija odgojitelja i roditelja (na sastancima, individualnim informacijama*“, „*Manje komunikacije s roditeljima uživo*“, „*Manje vremena koje roditelji mogu provesti sa svojom djecom u skupini*“, „*individualnu suradnju s roditeljima prijenos bitnih informacija o djetetu i radu u skupini osobnim putem i putem oglasnih ploča i prostora vrtića*“, „*kvaliteta suradnje s roditeljima*“. S druge strane, autorice Lozaničić i Mirošević (2021) su provele istraživanje o izazovima partnerstva u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja u vrijeme pandemije

koronavirusa na uzorku odgajatelja. Rezultati provedenog istraživanja su pokazali kako odgajatelji procjenjuju visoko kvalitetnu partnersku suradnju s roditeljima u vrijeme pandemije koronavirusa, te su optimistični u pogledu iniciranja suradnje i jačanja partnerstva.

U drugoj kategoriji, s nešto manjom čestinom odgovora, tri stručna suradnika su odgovorila da je pandemija negativno utjecala na postupnost prilagodbe djece, odnosno da je prilagodba bila ubrzana. U radu autorica Tatalović Vorkapić i Polanec (2019) ističe se pozitivan utjecaj upoznavanja roditelja s postepenosti prijelaza i prilagodbe, prije dolaska djeteta u dječji vrtić jer se takvim načinom se postiže da se dijete želi uskoro vratiti u dječji vrtić na igru.

Ostali odgovori podijeljeni su u osam kategorija i javljaju se kod samo jednog ispitanika. Odgovori su se odnosili na nošenje maske odgojno-obrazovnih radnika, čime je smanjena vidljivost facijalnih ekspresija odraslih. Na dalje, prilikom dovođenja djeteta u vrtić na vratima ga „preuzima“ djetetu nepoznat, takozvani

„Covid“ odgajatelj. U nekim vrtićima djeci nije bilo omogućeno imanje prijelaznog objekta, nije dopušteno druženje djece među grupama te organizacija izleta i šetnji.

Na kraju, neki stručni suradnici su naveli kao negativno nužnost korištenja suvremenih oblika komunikacije, odnosno poteškoće s kojima su se susretali pojedini odgajatelji. Rezultati istraživanja autorica Lozaničić i Mirošević (2021) su također ukazali na teškoće s korištenje suvremenih oblika komunikacije kod odgajatelja, a naročito kod odgajatelja s više godina radnog iskustva. Otvorenost odgajatelja prema novitetima jedan je od uvjeta za uspješnu suradnju i izgradnju partnerskih odnosa s roditeljima. Odgajatelji, stručni suradnici, ravnatelji moraju biti ukorak s vremenom jer se korištenjem suvremenih oblika komunikacije proširuju i unapređuju tradicionalni oblici komunikacije. Autorica Višnjić Jevtić i suradnici (2018) u svojoj knjizi daje primjer obogaćivanja informativnog roditeljskog sastanka na temu prilagodbe djece na način da se uz izlaganje roditeljima pokažu i fotografije, kratki filmovi i slično, te se na taj način roditeljima daje potpunija informacija i bolja priprema za izazovno razdoblje prilagodbe djeteta koje slijedi.

Kao i na prošlom pitanju, jedan od odgovora je bio „*Teško mi je odgovoriti na to pitanje jer sam tek prije tjedan dana počela raditi kao stručni suradnik u vrtiću.*“.

Tablica 13: Prikaz kategorija o negativnom utjecaju pandemije (3. pitanje)

Kategorija	N
Suradnja s roditeljima	8
Prilagodba	3
Nošenje maske	1
Dovođenje/odvođenje djece	1
Ne mogu se sjetiti	1
Prijelazni objekti	1
Druženje djece među grupama	1
Suvremeni oblici komunikacije	1
Izleti	1
Teško mi je odgovoriti	1

Na četvrto pitanje otvorenog tipa „Molim Vas navedite sve značajne aspekte prijelaza na koje je pandemija Koronavirusa značajno POZITIVNO utjecala.“ Od 13 stručnih suradnika, 2 nisu odgovorila. Ostali odgovori podijeljeni su u deset kategorija što znači da su se odgovori stručnih suradnika uvelike razlikovali.

U prvoj kategoriji, tri stručna suradnika su navela da nema pozitivnih utjecaja pandemije na prijelaz djece, odnosno da tijekom pandemije nije bilo nikakvih pozitivnih promjena u organizaciji prijelaza djece. Druga kategorija se odnosi na lakše odvajanje roditelja od djece. Sljedeće rečenice najbolje odražavaju tu kategoriju: *“Dojam odgojitelja je da je prilagodba djece prošla lakše time što roditelji nisu bili prisutni.“*, *„ponekad kada prvenstveno roditelj ima poteškoća s odvajanjem od djeteta, ovakav način organizacije zahtijeva "brže" odvajanje, što na neki način olakšava djetetu (inače se takvi roditelji duže zadržavaju u vrtiću što dijete percipira kao nesigurnost roditelja u vrtićko okruženje)“*. Ostale kategorije javljaju se kod jednog ispitanika i odgovori su se odnosili na kvalitetniju komunikaciju s roditeljima zbog individualnih razgovora, unapređenje organizacije dolaska roditelja u vrtić, pristupačniji način organizacija edukacija (online), veću senzibiliziranost za mentalno zdravlje djece, povećanje higijenskih standarda u vrtiću, veću razinu međusobnog poštivanja sudionika odgojno-obrazovnog procesa te olakšanu komunikacija i veću razinu informiranosti roditelja zahvaljujući suvremenim oblicima komunikacije.

Kao i na prošlom pitanju, jedan od odgovora je bio „*Teško mi je odgovoriti na to pitanje jer sam tek prije tjedan dana počela raditi kao stručni suradnik u vrtiću.*“.

Individualni razgovori, prije pandemije bili su veoma rijetko korišteni oblik komunikacije s roditeljima (Višnjić Jevtić, Visković, Rogulj, Bogatić, Glavina, 2018). Može biti veoma koristan jer se razgovor odvija u mirnom, tihom prostoru gdje roditelji mogu razgovarati sa stručnim suradnikom/ravnateljem/odgajateljem u bez ometanja (Višnjić Jevtić i sur., 2018).

Tablica 14: Prikaz kategorija o pozitivnom utjecaju pandemije (4. pitanje)

Kategorija	N
Nema	3
Odvajanje od djece	2
Individualni razgovori	1
Dovođenje/odvođenje	1
Edukacije	1
Suvremeni oblici komunikacije	1
Higijena	1
Mentalno zdravlje	1
Međusobno poštivanje	1
Teško mi je odgovoriti	1

Peto pitanje otvorenog tipa glasilo je „Molim Vas da ukratko opišete Vaše iskustvo iz prakse tijekom pandemije Koronavirusa vezano uz prijelaz djece u jaslice/vrtić.“. Najviše stručnih suradnika je istaknulo promjene u organizaciji odgojno-obrazovnog rada koje su rezultirale uspješnom prilagodbom. Iz čega se može zaključiti da je druga hipoteza potvrđena, odnosno da se organizacija prijelaza i prilagodbe u dječjim vrtićima prilagodila s obzirom na kontekst, to jest pandemiju Covid-19. Ovu kategoriju odgovora mogu potkrijepiti sljedeći primjeri: „*Bio je veliki stres kako organizirati prve dane dolaska djece u vrtić. Iziskivalo je dodatan rad i preciznu organizaciju. Nije bilo ugodno svim roditeljima objasniti da neće moći boraviti s djecom u skupini. Čini mi se da je bilo važno to što smo svakom roditelju individualno objasnili razloge ovakve organizacije prilagodbe pa su roditelji na kraju to dosta dobro i prihvatili. Uglavnom nije bilo većih problema. Dojam odgojiteljica je uglavnom na kraju bio pozitivan. Činilo im se da su se djeca brže i lakše prilagodila jer se roditelji nisu puno "motali"*“.

po vrtiću i odvajanje je bilo kraće.“, „Prilagodba na vrtić/jaslice uglavnom je tekla uobičajeno. Tijekom prošle godine izostao je roditeljski sastanak s roditeljima, informacije su prenošene digitalnim pismenim putem i taj dio interakcije s roditeljima nedostaje. Ove godine roditeljski je održan online te smo vrlo zadovoljni odazivom roditelja kojima je u ovom periodu podrška vrlo važna. Inicijalni razgovori se nisu prestali održavati, niti ove niti prošle godine tako da su roditelji ipak ostvarili kontakt sa stručnom službom vrtića prije polaska djeteta u vrtić, uživo. Promjene su se djelomično dogodile u dužini boravka roditelja u skupinama pri procesu adaptacije. Također, djeca nisu mogla više upoznati vrtić niti posjetiti skupine prije samog polaska u vrtić, već su samo imala mogućnost boraviti u prostoru u kojem se odvijao inicijalni razgovor.“, „Prilagodbe su se redovno odvijale uz kraći boravak roditelja u skupini. Roditeljski sastanci se nisu održavali ali su se roditelji mogli individualno informirati o svemu vezano uz prilagodbu na inicijalnom razgovoru.“.

Druga kategorija odnosi se na pružanje podrške odgajateljima i roditeljima od strane stručnih suradnika. Tri stručna suradnika su navela da je prilagodba djece protekla kao i inače, bez većih promjena te da o djetetu ovisi kako će se prilagoditi vrtiću. Kao što je već ranije u radu istaknuto, iznimno je važno da se vrtić prilagodi djetetu i uvažava interese i potrebe svakog djeteta u vrtiću. Dijete se prilagođava vrtiću, ali isto tako je vrtić se prilagođava djetetu.

Na kraju, kao i na prošlom pitanju, jedan od odgovora je bio *„Teško mi je odgovoriti na to pitanje jer sam tek prije tjedan dana počela raditi kao stručni suradnik u vrtiću.“.*

Tablica 15: Prikaz kategorija o iskustvu iz prakse (5. pitanje)

Kategorija	N
Organizacija	4
Podrška	4
Isto	3
Teško mi je odgovoriti	1

Na šesto pitanje otvorenog tipa: *„Možete li, molim Vas opisati jednu pozitivnu situaciju prijelaza i prilagodbe bez navođenja identifikacije djeteta.“* većina stručnih suradnika je istaknula situaciju u kojoj je prilagodba djeteta bila uspješna, usprkos pandemiji Covid-19. Neki od odgovora koji potkrepljuju ovu kategoriju su: *„Kao što sam rekla, uglavnom je prošlo bez problema.“, „Ne mogu izdvojiti niti jednu. Prilagodba je protekla uglavnom uobičajeno. Neka djeca su lakše prihvaćala ostanak u vrtiću, neka teže, a to su obično ona manja. Njihova je*

prilagodba ovisila o redovitosti pohađanja, suradnji s roditeljima, roditeljskom pridržavanju savjeta i uputa vezano uz dolazak i ostanak u skupini. Generalno sam zadovoljna procesom prilagodbe jer se kao stručno služba jako trudimo oko pripreme za polazak djece u vrtić - roditelji dobiju puno informacija prije polaska djeteta u vrtić, razgovaramo sa svakim roditeljem, djeca imaju mogućnost dolaska u vrtić (sada ograničeno, no ipak imaju), fleksibilni smo vezano uz vrijeme boravka djeteta u skupini u različitim dijelovima dana (adaptacija se može provoditi u jutarnjim ali i popodnevnim satima ukoliko to djetetu i roditelju više odgovara)“, „Većina djece imalo je umjerenu prilagodbu i u vrijeme pandemije“.

Nastavno na prvu kategoriju uspješne prilagodbe, druga kategorija se odnosi na pružanje podrške roditeljima koja se ističe kao važan aspekt uspješne prilagodbe djeteta. Odgovori u ovoj kategoriji su: *„Boravkom u skupini za vrijeme prilagodbe pozitivno sam utjecala na jednog roditelja čije je dijete imalo tešku prilagodbu jer je bio siguran da će njegovo dijete biti zbrinuto zbog prisustva još jedne osobe u skupini“, „Dječak koji je ispočetka bio tjeskoban, no majka je dobila podršku od odgajatelja i stručnog suradnika psihologa, te je ohrabrena prenijela svoj mir i na dijete. Česta komunikacija s odgajateljicama dovela je postepeno do rasta povjerenja.“, „Majka koja vrlo teško doživljavala odvajanje, uz veliku strpljivost odgojitelja, i topli pristup, dodatnu ponudu konzultacija, sama stekla povjerenje sto se reflektiralo na prilagodbu djeteta“.*

Na dalje, jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje, dok je jedan odgovor, kao i na prošlim pitanjima glasio: *„Teško mi je odgovoriti na to pitanje jer sam tek prije tjedan dana počela raditi kao stručni suradnik u vrtiću.“*

Tablica 16: Prikaz kategorija o pozitivnoj situaciji (6. pitanje)

Kategorija	N
Uspješna prilagodba	8
Podrška roditeljima	3
Teško mi je odgovoriti	1

Sedmo pitanje otvorenog tipa bilo je: *„Možete li, molim Vas opisati jednu negativnu situaciju prijelaza i prilagodbe bez navođenja identifikacije djeteta.“*. Većina stručnih suradnika je navela situacije u kojima je bilo teškoća s prilagodbom, no teško je procijeniti je li u tim slučajevima bila uzrok pandemija ili nešto drugo.

Na dalje, u drugoj kategoriji odgovora, četiri stručna suradnika su navela da nije bilo negativnih situacija ili da se ne mogu sjetiti takve situacije, a ostali odgovori podijeljeni su u pet kategorija i javljaju se kod jednog ispitanika. Kategorije odgovora se odnose na odustajanje roditelja od polaska djeteta u vrtić, na poteškoće s roditeljima koje su rezultirale otežanom prilagodbom djece, probleme s prehranom kod neke djece, koji nisu izravno povezani s pandemijom. Jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje, dok je kao i na prošla pitanja, jedan odgovor glasilo „Teško mi je odgovoriti na to pitanje jer sam tek prije tjedan dana počela raditi kao stručni suradnik u vrtiću.“.

Tablica 16: Prikaz kategorija o negativnoj situaciji (7. pitanje)

Kategorija	N
Teška prilagodba	4
Nema ih	4
Odustajanje od vrtića	1
Poteškoće s roditeljima	1
Problemi s prehranom	1
Bez odgovora	1
Teško mi je odgovoriti	1

Posljednje, osmo pitanje otvorenog tipa bilo je „Ukoliko imate još nekih komentara ili smatrate da je nešto potrebno istaknuti molim Vas da to navedete.“. Deset od trinaest odgovora je bilo da nemaju ništa za dodati, a preostali odgovori su glasili: „*Mišljenja sam da je proces prijelaza i prilagodbe u svakom vrtiću protekao sukladno organizaciji i zalaganju svih djelatnika. Mislim da u našem vrtiću nije bilo značajnih odstupanja i razlika od uobičajenog rada a tako niti problema.*“, „*Nadam se da će vam moji odgovori biti korisni. Na žalost, na neka pitanja nisam mogla odgovoriti, no to je isključivo iz razloga što zbog nedostatka radnog iskustva stručnog suradnika u vrtiću ne mogu usporediti situaciju prije pandemije sa sadašnjom.*“ te „*Hvala što se bavite ovim prevažnim pitanjem!*“ čime se odaje pozitivan doživljaj i vrijednost ovog istraživanja i cijelog projekta.

7. ZAKLJUČAK

S obzirom na važnost doživljaja prijelaznog perioda i prilagodbe na cjelokupni razvoj osobnosti djeteta i psihološku dobrobit, neophodno je pružiti podršku djeci i njihovim obiteljima tijekom prijelaza i prilagodbe u dječjem vrtiću, a posebno u kontekstu pandemije Covid-19. Cilj ovog rada bio je analizirati sve aspekte organizacije prijelaza u ovoj izazovnoj situaciji. Prvi dio rada odnosi se na teorijski dio vezan uz prijelaz i prilagodbu, a drugi dio rada obuhvaća empirijsko istraživanje. Obrada podataka obuhvaćala je deskriptivnu analizu podataka prikupljenih kvantitativnom i kvalitativnom metodologijom, te korelacijsku analizu. Tijekom istraživanja je bilo poteškoća prilikom skupljanja minimalnog broja odgovora, te se odužilo predviđeno vrijeme čekanja na povratne informacije. Postavljene su dvije hipoteze koje su analizom rezultata istraživanja potvrđene.

U prvoj hipotezi se očekivalo da se postojeća organizacija prijelaza i prilagodbe u dječjim vrtićima prilagodi s obzirom na pandemiju Covid-19 te se kod ravnatelja očekivala umjerena razina zadovoljstva životom i optimizma. Druga hipoteza se također odnosila na prilagodbu organizacije prijelaza i prilagodbe te se i kod stručnih suradnika očekivala umjerena razina zadovoljstva životom i optimizma. Kvalitativna analiza odgovora je pokazala da se i ravnatelji i stručni suradnici slažu da je došlo do promjena u organizaciji prijelaza i prilagodbe pojavom pandemije Covid-19 te da su prilagodbe usprkos pandemiji bile uspješne, najviše zahvaljujući dobroj, kvalitetnoj i brzom reorganizaciji prijelaza i prilagodbe. Najveće promjene koje je uzrokovala pandemija odnosile su se na rad s roditeljima, a podrazumijevaju skraćeni boravak roditelja prilikom dovođenja i odvođenja djece, skraćeni boravak roditelja u skupini tijekom prilagodbe djeteta, nemogućnost održavanja roditeljskih sastanaka, otežana komunikacija s roditeljima. Nastavno na ove promjene, ostvarivanje i izgradnja kvalitetne suradnje s roditeljima, a onda i partnerstva je otežana. Pozitivan zaključak koji proizlazi iz ovog istraživanja je da bez obzira na navedene izazove, rezultati pokazuju da se ispitanici slažu da je adaptacija tijekom pandemije protekla zadovoljavajuće ili djelomično zadovoljavajuće te smatraju da je kvaliteta suradnje s roditeljima djece tijekom pandemije srednja ili visoka.

Što se tiče optimizma i zadovoljstva životom ravnatelja i stručnih suradnika, analizom odgovora se utvrdila umjerena razina zadovoljstva životom i optimizma. Na Skali Zadovoljstva životom, ravnatelji su na višoj razini nego li stručni suradnici, dok su na Skali Optimizma, stručni suradnici na višoj razini. Zanimljiv i neočekivan je bio rezultat ravnatelja kojim se

pokazalo da s porastom zadovoljstva životom optimizam opada te kao što je već rečeno, bilo bi veoma zanimljivo dodatno istražiti zbog čega je to tako, dakako na puno većem broju ispitanika.

Na kraju, važno je istaknuti značajan doprinos ovog istraživanja, a to je da ne postoji slično istraživanje u našoj zemlji, a i šire, te rad predstavlja solidnu osnovu za nastavak sličnih istraživanja iz ovog područja. Ovaj rad može biti od pomoći svim stručnim suradnicima, ravnateljima, odgajateljima jer doprinosi razumijevanju organizacije prijelaza iz obitelji u dječji vrtić tijekom pandemije koronavirusa iz perspektive ravnatelja i stručnih suradnika. Zanimljivo bi bilo provesti ovo istraživanje na većem broju ispitanika te analizirati veći broj iskustava u ovoj specifičnoj situaciji koja nas je snašla.

8. LITERATURA

- Australian Institute of Health. (2012). Australia's health 2012: the thirteenth biennial health report of the Australian Institute of Health and Welfare. AIHW.
- Ajduković, M., Kregar Orekšović, K., Laklija, M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 59-91.
- Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. *The future of children*, 15(2), 75-96.
- Bacinger Klobučarić, B., Glavina, E. (2012). Multidisciplinarni pristup promicanju mentalnog zdravlja djece predškolske dobi: Pomažu li priče?. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 8(32), 143-148.
- Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., Korbin, J. E. (2014). *Handbook of child well-being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective*. Dordrecht: Springer.
- Benner, A. D., i Mistry, R. S. (2020). Child Development During the Covid-19 Pandemic Through a Life Course Theory Lens. *Child Development Perspectives*, 14(4), 236-243.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss* v. 3 (Vol. 1). New York: Random House.
- Brajša-Žganec, A. (2018). Sigurna privrženost i rani socioemocionalni razvoj djeteta u obiteljskom i vrtićkom okruženju. Interdisciplinarni pristup razvoju osjetila i osjećaja u djetinjstvu: znanstvena monografija, 11-28.
- Brajša-Žganec, A., i Kaliterna Lipovčan, L. (2006). Kvaliteta življenja, životno zadovoljstvo i sreća osoba koje profesionalno pomažu drugima. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 15(4-5 (84-85)), 713-728. Preuzeto 16.07.2021. sa: file:///C:/Users/Mirna/AppData/Local/Temp/di84_85_05brajsa.pdf
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Crawford, A., Vaughn, K. A., Guttentag, C. L., Varghese, C., Oh, Y., Zucker, T. A. (2021). "Doing what I can, but I got no magic wand:" a snapshot of early childhood educator experiences and efforts to ensure quality during the Covid-19 pandemic. *Early Childhood Education Journal*, 1-12. Preuzeto 16.07.2021. sa: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-021-01215-z>

- Crnčić, J. (2016). Pozitivna psihologija na poslu - kako odgajatelji percipiraju svoje zadovoljstvo radom u dječjem vrtiću? (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Teacher Education in Rijeka. Section for Educational Sciences).
- Davies, P. T., Winter, M. A., Cicchetti, D. (2006). The implications of emotional security theory for understanding and treating childhood psychopathology. *Development and Psychopathology*, 18(3), 707-735. Preuzeto 20.07.2021. sa: https://www.researchgate.net/profile/Marcia-Winter/publication/6647762_The_implications_of_emotional_security_theory_for_understanding_and_treating_childhood_psychopathology/links/0912f50822b8687278000000/The-implications-of-emotional-security-theory-for-understanding-and-treating-childhood-psychopathology.pdf
- Delaney, R. J. (1998). *Fostering Changes: Treating Attachment-disordered Foster Children*. Oklahoma City: Wood "N" Barnes Publishing.
- Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, *Narodne novine*, br. 63/08.i 90/10. Preuzeto 10.06.2021. sa: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
- Einarsdóttir, J., Perry, B., Dockett, S. (2008). Transition to school practices: Comparisons from Iceland and Australia. *Early Years*, 28(1), 47-60. Preuzeto 10.06.2021. sa: <https://researchoutput.csu.edu.au/ws/portalfiles/portal/8697989/8478OA.pdf>
- Fabian, H. i Dunlop, A. (2002). Introduction. U: *Transitions in the early years: Debating continuity and progression for young children in early education* (str. 1-7), London, Routledge Falmer.
- Fullan, M. (2002). The role of leadership in the promotion of knowledge management in schools. *Teachers and Teaching*, 8(3), 409-419. Preuzeto 20.08.2021. sa: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/135406002100000530>
- Golberstein, E., Wen, H., Miller, B. F. (2020). Coronavirus disease 2019 (Covid-19) and mental health for children and adolescents. *JAMA pediatrics*, 174(9), 819-820. Preuzeto 15.07.2021. sa: <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2764730%C2%A0%C2%A0>

- Graf, G. i Schweiger, G. (2016). Introduction: Conceptualizing children's well-being. U: *The well-being of children: Philosophical and societal scientific approaches* (str. 1–18). De Gruyter Open Ltd., Warsaw/Berlin.
- Gulin, M. 3.3. 5. Rano prepoznavanje problema mentalnog zdravlja kod djece i mladih i psihološka intervencija. *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja*, 124. Preuzeto 16.07.2021. sa: file:///C:/Users/Mirna/AppData/Local/Temp/976764.Psihologija_u_zatiti_mentalnog_zdravlja_prirunik.pdf.htm
- Honig, A. S. (2002). *Secure relationships: nurturing infant/toddler attachment in early care settings*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
- Howes, C. (1999). Attachment relationships in the context of multiple caregivers. U: J. Cassidy and P. R. Shaver (Ur.), *Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Applications* (str. 671-687). New York, London: The Guilford Press.
- Jurčević Lozančić, A. i Kudek Mirošević, J. (2021). Izazovi partnerstva u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja u vrijeme pandemije koronavirusa. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57 (1), 128-144. Preuzeto 15.07.2021. sa: <https://doi.org/10.31299/hrri.57.1.7>
- Kraft-Sayre, M. E. i Pianta, R. C. (2000). *Enhancing the transition to Kindergarten: Linking Children, Families, and Schools*. Charlottesville, VA: University of Virginia.
- Lučić, K. (2007). Odgojiteljska profesija u suvremenoj odgojno – obrazovnoj ustanovi. U: *Odgojne znanosti*, Vol. 9 No 1. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. Preuzeto 15.08.2021 sa: <https://hrcak.srce.hr/20837>
- Ljubetić, M. (2014). *Od suradnje do partnerstva obitelji, odgojno-obrazovne ustanove i zajednice*. Zagreb: Element.
- Ljuština, V. R. 3.3. 3. Dječji vrtić i mentalno zdravlje djece –iskustva i preporuke. *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja*, 94. Preuzeto 06.06.2021. sa: http://www.zzjzvpz.hr/hr/sadrzaj/djelatnost/1/publikacije/psihologija_u_zastiti_mentalnog_zdravlja_prirucnik.pdf#page=94
- Marincel, D. (2013). *Prilagodba djece na vrtić: kako u vrtić bez straha*. Istraži me.
- Masten, A.S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M.C. Wang, i E.W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects* (pp. 3-25). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Mašković, T., Drožđan, D., Sokač, M., Josić, M. (2018). *Od jaslica do škole: Vodič za lakši proces prilagodbe na jaslice, vrtić i školu*. Zagreb: Printera grupa.
- McIntyre, L. L., Eckert, T. L., Fiese, B. H., DiGennaro, F. D., Wildenger, L. K. (2007). Prijelaz u vrtić: Obiteljska iskustva i uključenost. *Časopis za rano djetinjstvo*, 35 (1), 83-88.
- Mihić, I. (2016). *Vrtić kao sigurna baza: Adaptacija dece nakon jaslenog uzrasta*. Novi Sad, Filozofski fakultet.
- Mihić, I., Divljan, S., Stojić, O., Đilas, N. (2011). *Vrtić kao baza emocionalne sigurnosti – jačanje kapaciteta za socioemocionalni razvoj deteta*. Zemun: Publik praktikum.
- Milanović, M. (2014): *Pomozimo im rasti - Priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja u programu psihosocijalne potpore djeci predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Miljak, A. (1986). *Odgoj i njega djece u drugoj i trećoj godini života*. NIRO, Školske novine, Zagreb.
- Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolesti Covid-19 u pedagoškoj/školskoj godini 2020./2021. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (3. rujna 2020.)
- *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Preuzeto s <http://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalnikurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>, 22, 2018.
- Penezić, Z. (2006). Zadovoljstvo životom u adolescentnoj i odrasloj dobi. *Društvena istraživanja - Časopis za opća društvena pitanja*, 15(84+ 85), 643-669.
- Pianta, R. C. (1999). *Enhancing relationships between children and teachers*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Pianta, R. C., Cox, M. J., Taylor, L., Early, D. (1999). Kindergarten teachers' practices related to the transition to school: Results of a national survey. *The Elementary School Journal*, 100(1), 71-86.
- Programsko usmjerenje odgoja i naobrazbe predškolske djece (1991.), *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Rh*, br. 7/8 od 24. 02. 91.
- Rendulić, D., i Veselinović, Z. (2001). Smanjivanje stresa kod djece i njihovih obitelji u procesu prilagođavanja na vrtić. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 142(1), 51-60.

- Rijavec, M., Brdar, I., Miljković, D. (2008). *Pozitivna psihologija: Znanstveno istraživanje ljudskih snaga i sreće*. Zagreb: IEP.
- Rimm-Kaufman, S. E., i Pianta, R. C. (2000). An ecological perspective on the transition to kindergarten: A theoretical framework to guide empirical research. *Journal of Applied developmental psychology*, 21(5), 491-511. Preuzeto 14.06.2021. sa: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/42595158/An_Ecological_Perspective_on_the_Transit20160211-13288-zx3hlo-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1630089151&Signature=clmVMRQ~NU4fZEDVjDYnCP1VR~aYL7TbnvYZP-UsgCTjvAtox2lpjmvPQ-eVSgKsnqhGd89oCihdTczi8itW7DLdv5hhbgvSEqIgW1xzyTnTYoKPEtBSiy15sfjtYRuk0tUB~Y1GzCsBSV31etgsMZqaZaZiBbOG8QrFKA1lbHfZLW-gOE~grqGczu71W4HLXnQuC-BnOwKZI27rt1cNOcoiEaxpvzfAst4cBhn31WL2papuMUahH8rVH1Kr86i1-ZzbbgczaTxP6Pz0GCE85VL7c6M0MJAZXpZlvnQ2h84RNBgVh4-CbNNcBkbqaIzNkaDtqU7hGAKMT4pQJqRrcfA__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- Rončević, A. (2006). Najčešći problemi u vrijeme prilagodbe djece na jaslice i vrtić. *Dijete, vrtić, obitelj*, 12 (45), 27-28. Preuzeto 10.06.2021. s <https://hrcak.srce.hr/177731>
- Russell, B. S., Hutchison, M., Tambling, R., Tomkunas, A. J., Horton, A. L. (2020). Initial challenges of caregiving during Covid-19: Caregiver burden, mental health, and the parent–child relationship. *Child Psychiatry and Human Development*, 51(5), 671-682. Preuzeto 05.06.2021. sa: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10578-020-01037-x>
- Ryan, R. M., i Deci, E. L. (2011). A self-determination theory perspective on social, institutional, cultural, and economic supports for autonomy and their importance for well-being. In *Human autonomy in cross-cultural context* (pp. 45-64). Springer, Dordrecht.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological wellbeing. *Journal of Personality and Social Psychology* 57. 1069–1081. Preuzeto 10.07.2021. sa: <file:///C:/Users/Mirna/AppData/Local/Temp/Ryff1989.pdf>
- Sindik, J., Basta- Frljić, R. (2008). Povezanost karakteristika temperamenta i spremnosti djece za školom, *Magistra Iadertina*, 3(3).

- Tatalović Vorkapić, S., i Lončarić, D. (2014). Validacija hrvatske verzije Ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(2), 102-117. Preuzeto 16.04.2021. sa: file:///C:/Users/Mirna/AppData/Local/Temp/Tatalovic_Vorkapic_Loncaric_Validacija_hrvatske_verzije-1.pdf
- Tatalović Vorkapić, S., i Polanec, E. (2019). Kojim igrama olakšati prijelaz i prilagodbu u dječjem vrtiću?—Podrška socioemocionalnoj dobrobiti djece rane i predškolske dobi. *Zajedno rastemo*, 107.
- Tatalović Vorkapić, S., Vlah, N., Vujičić, L. (2012). Osnaživanje uloge budućih odgajatelja u očuvanju mentalnog zdravlja predškolske djece: Promjene studijskog programa. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 2(28), 130-144.
- Tatalović Vorkapić, S., Vujičić, L. (2020). *Priručnik za promicanje mentalnoga zdravlja djece u dobi od 3. do 10. godine*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Terlević, M. (2020). Vođenje u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja: između poželjnoga i stvarnoga (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Teacher Education. Section for Educational Sciences). Preuzeto 15.08.2021. sa: file:///C:/Users/Mirna/AppData/Local/Temp/terlevic_diplomski_rad.pdf
- Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 za ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te osnovnoškolske ustanove u kojima je osigurana mogućnost zbrinjavanja djece rane i predškolske dobi te učenika koji pohađaju razrednu nastavu. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. 20. svibnja 2020.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A., Arambašić, L., Čorkalo, D., Keresteš, G. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Vasta, R., Haith, M. i Miller, S. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Velan, D. i Tatalović Vorkapić, S. (2020). Contextual determinants of kindergarten culture as indicators of children's well-being during their transition and adaptation. *Economic research*, 33(1), 1182-1193.
- Visković, I. (2018). Odgojno-obrazovni aspekti ekonomske funkcije obitelji. *Napredak* 159 (3), 269-290.
- Visković, I., i Višnjić Jevtić, A. (2019). *Je li važnije putovati ili stići*. Zagreb: ALFA.

- Višnjić Jevtić, A., Visković, I., Rogulj, E., Bogatić, K., Glavina, E. (2018). *Izazovi suradnje: Razvoj profesionalnih kompetencija odgojitelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima*. Zagreb: ALFA.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society. The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Who, J., i Consultation, F. E. (2003). Diet, nutrition and the prevention of chronic diseases. *World Health Organ Tech Rep Ser*, 916.
- World Health Organization. Department of Mental Health, Substance Abuse, World Health Organization, World Health Organization. Department of Mental Health, Substance Abuse. Mental Health, World Health Organization. Mental Health Evidence, Research Team. (2005). *Mental health atlas 2005*. World Health Organization.
- *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi*. Narodne novine, 10/97. Preuzeto 18.06.2021. sa: <https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-obrazovanju>